

ANHANG ÜBER DIE QUELLEN VON a.

Mein aufsatz über die vorgeschichte des Cl. 18140 beschränkte sich auf das verhältnis dieser hs. zu b; die b fehlenden abschnitte Gen.—Paralipp. Praef. blieben daher dort ausser betracht. was in ihnen a dem text AFR entnahm, veranschaulichen die verweise, welche dem abdruck dieses glossars beigelegt sind; was es aus den kommentaren zum Pentateuch und zu den büchern der Könige schöpfte, möge nunmehr zusammengestellt werden. vgl. auch oben die bemerkungen über Tob., Judith, Esther, Cantic., Eccli. und die Paulinischen briefe. über den auszug aus a, der im Cl. 6028 vorliegt, sprach ich in den aufsätzen zur sprach- und literaturgesch. für Braune (1920) 199—206.

GENESISKOMMENTAR DES REMIGIUS (MIGNE 131).

- 10 2^a am rand Desiderius uocabatur episcopus quidam familiaris beati hieronimi ad quem scribit hano prefationem: 51. (pręsagio) .i. prediuatione I signo futurorum: *ib.* () Sortitus est nomen cum danihele qui et ipse ab angelo uir desideriorum appellatus est. Et sicut ille desiderabat prescire futura sic iste desiderabat notitiam habere scripturarum: *ib.* alle bemerkungen des Remigius zum Prolog sind aufgenommen, meist am rand. 2^{a1} (1, 1) In principio subauditur temporis. patet procul dubio tunc tempus cepisse quod antea minime erat: 54. (1, 2) Uacua . . . al. infructuosa et incomposita: 55. 2^{a2} (1, 3) Dixit deus .i. uoluit: 55. Fiat lux . . . lux dicitur a luendo .i. a purgando tenebras: 55. (1, 4) Tenebrę a tenendo dictę sunt quia tenent oculos ne uideant: 55. 2^{b1} (1, 26) Faciamus hominem. quod licet quidam ad angelos referendum dicant melius tamen ad sanctam trinitatem refertur: 57. Imago quasi imitago . . . Distat inter imaginem et similitudinem. Imago est in ratione et in immortalitate. Simil uero in morum sanctitate et iustificatione: 57. 2^{b2} (2, 9) Lignum uitę. species arboris fuit ita uocata: 60. (2, 11) Fison . . . I oris mutatio. ipse est gangęs. In caucaso monte oritur: 61. Euilath . . . (2^{b3}) 25 Pars est indie dicta ab euilath filio iectan filii heber a quo hebrei dicti sunt: 61. (2, 12) Onihinus. onikęs gr. lat. unguis. hinc onichinus lapis. albis maculis intertinctus. ad similitudinem humani unguis: 61. (2, 13) Geon ipse est nilus qui per mauritaniam currit. interp. autem preruptus I preruptio. qui ex altissimis (3^{a1}) rupibus precipitatus adeo ualidum sonum reddit ut incolas suas surditate damnet. 30 locus autem a quo prelabitur cataduppa uocatur: 61. (2, 14) Tigris . . . et dicitur tigris a bestia uelocissima quam imitatur in uelocitate sua: 61. Eufrates interpretatur frugifer eo quod terram quam preterlabitur frugiferam reddat: 61. (2, 15) Ut operaretur. opus illud non ad laborem I ad lassitudinem fuit sed potius ad delectionem: 62. Et custodiret illum. non a furibus quia tunc temporis nulli

- erant sed sibi ipsi custodiret ut in eo delectaretur: 62. (2, 23) Uirago a uiro dicta est sicut et in hebreis is uir dicitur et deinde issa deriuativum .i. mulier: 63. (3, 7) Aperti sunt oculi amborum ad concupiscentiam et cognitionem bestialis motus quem prius in se minime cognouerunt: 65. 3^{a2} Perizomatai. succinctoria
5 siue bracas: 65. (3, 13) Serpens uocatur quia occulte serpit: 66. (3, 24) Cherubin plenitudo scientiæ interpretatur: 68. (3, 22) Ecce adam q. u. e. irridendo eorum superbiam: 67. Ex nobis. sancte trinitatis mentio inculcatur: 67. (4, 1) Cain possessio. cainiti heb possidere dicitur: 68. (4, 2) Abel luctus l uapor interpretatur: 68. (4, 7) Statim in foribus p. a. i. patebit omnibus et hoc quasi ianito(3^{a3})re
10 comitaberis: 69. Sub te erit sub tua potestate. et est sensus quia rationis capax es et nosti quid sit bonum quidue malum debes dominari peccato ut uoluntas mala non usque ad operis nequitiam perducatur: 69. (4, 15) Septuplum punietur . . . id plenarie et perfecte. in quo deterret ne quis homicidivm audeat iterare: 70. (4, 17) Enoch dedicatio: 71. (4, 23) Occidi uirum in vulnus meum et i. m. hunc
15 locum ita hebrei exponunt. Lameth — interfecit: 71 f. (4, 24) Septuagies . . . (3^{b1}) fuerunt autem LXXVII animæ de stirpe lameth quas in diluuiio legimus perisse: 72. (4, 26) Seth . . . l positio: 72. Enos homo: 72. (5, 22) Ambulauit enoch cum deo imitatus est deum: 72. (6, 2) Filii dei filii seth: 73. (6, 3) Non permanebit non iudicauit: 73. Quia caro sunt fragiles: 73. (6, 4) Gigantes qui de permixta
20 generatione seth et cain nati sunt immanes corpore. Gigantes .i. terræ filios: 73 f. (6, 11) Corrupta est terra omnis homo: 74. (6, 12) Omnis caro .i. omnis homo corruerat uiam suam .i. de(3^{b2})prauauerat actiones suas: 74. (6, 14) Leuigatis . . . l fortibus et insolubilibus. et hoc est quod LXX dicunt de lignis quadratis .i. fortibus: 74. Bitumen quod grece asphaltum dicitur — dissolui potest: 74 f. (6, 16)
25 Fenestram. quam fenestram tradunt hebrei cristallinam fuisse: 75. (7, 11) Cataractę. fenestrę cęli. sunt proprię hostia nili sed abusiue pro omnibus fenestris accipiuntur: 76. (8, 1) Spiritum .i. uentum: 77. 3^{b3} (9, 2) Manui uestre .i. potestati: 78. (11, 1) Unius labiii. hebreę lingue: 81. (13, 14) Leua oculos aspice: 83. (14, 1) Arioeh ebrius l ebrietas: 84. (14, 14) Expeditosi. qui
30 sine uxoribus erant: 85. 4^{a1} (14, 15 s. *Vercellone* 1, 51) Fenicem siriam dicit: 85. (14, 21) Da mihi animas .i. captiuos r. m: 85. (14, 23) A filo subteminis. stamen fila dicimus stantia in tela. subtemen tramam quę per tela currit quę et panucula uocatur: 85. (15, 2) Filius procuratoris domus .i. villici l dispensatoris: 85 f. Eliezer interpretatur deus meus adiutor: 86. (15, 17) Et lampas ignis transiens
35 inter di(4^{a2})uisiones illas .i. iudicium dei: 87. (16, 12) Ferus agrestis rusticus: 87. (16, 13) Tu deus qui uidisti me qui misertus es mei: 87 f. (17, 5) Abram pater excelsus. Abraham pater multarum gentium: 88. (17, 15) Sarai princeps mea. Sara princeps .s. omnium: 88. (17, 7) Foedere sempiterno. hic sempiternum pro seculari ponitur: 88. (17, 14) De populo suo de cetu sanctorum: 88. (17, 17) Risit
40 non dubietate sed gaudio: 88 (dubitatione). (18, 6) Satum genus est mensurę: 90. 4^{a3} (18, 11) Desierant cessauerant: 90. Muliebria .i. menstrua. quod cum contingit mulieri inhabilis iam est ad procreandos filios: 90. (19, 14) Ad generos. nondum enim erant sed esse uolebant: 91. (19, 22) Segor paruvla: 92. (19, 37)

- Moab ex patre: 93. (19, 38) Ammon filius populi mei I filius generis mei interpretatur: 93. (20, 1) Geraris terra est palestinorum: 93. 4^{b1} (21, 14) Bersabeq̄ interpretatur puteus septimus I puteus iuramenti: 94. (21, 15) Abiecit ab animo et cura sua proiecit: 94 (repulit). (23, 8) Ephron .i. confirmatus et perfectus: 97.
- 5 4^{b2} Ephran infirmus I imperfectus: 97. (25, 1) Cęturam. interpretatur copulata I coniuncta: 100. (25, 8) Congregatus ad populum suum ad multitudinem precedentivm patrum: 100. (25, 13) Ab euilâ ab india: 100. (25, 20) Mesopotamia regio est fertilissima — fluvialis: 101. 4^{b3} (25, 23) Duç gentes. gentem idumeorum et iudeorum dicit: 101. (25, 25) Hispidus setosus: 102. Iacob subplantator
- 10 interpretatur: 102. (26, 10) Quare inposuisti nobis . . . quare decepisti? hinc impositores dicuntur: 102. (26, 26) Ochoza hic pronubus — designet: 103. 5^{a1} (28, 10) Aran hebraice siria: 105. (29, 16) Lia laboriosa. Rachel ouis I uisus principium: 107. (29, 24) Celpha os loquens: 107. (29, 29) Bala inueterata: 107. (29, 32) Ruben uisio filii I uidens filium. (29, 33) Simeon exauditio: 107.
- 15 (29, 35) Confitebor laudabo. Iudas confessio: 107. (30, 6) Dan iuditium. (30, 8) Neptalim comparatio: 107. (30, 11) Gat felicitas I fortuna accinctum I accinctionem: 107 f. (30, 13) Aser beatus I beatitudo: 108. (30, 14) Mandragoę sunt poma pulchra (5^{a2}) et odora sed hispida: 108 (quidem et odorifera). (30, 20) Zabulon habitaculum fortitudinis: 108. (30, 24) Ioseph auctus siue beatus dicitur: 108.
- 20 (31, 21) Galaat aceruus testimonii: 109. 5^{a3} (32, 2) Castra dei sunt hęc. aⁿgelica agmina: 109. (32, 28) Israel uir uidens deum, *darüber* melius princeps cum deo dicitur: 110. (32, 30) Phanuhel facies dei interpretatur: 110. (5^{b1}) (35, 4) Inaures philacteria quę idolis inponebantur: 111. (35, 16) Efrata ipsa est bethleem et interpretatur frugis terra. Bethleem domus panis: 112. (35, 21) Trans turrim
- 25 gregis (*darüber* Hier dicit pastorum) .i. multitudinis congregationis I coetus appellatur: 112. (35, 27) Mambre arbę et hebron una est ciuitas: 113. (37, 3) Polimitam .i. glutinatam I orbiculatam et pulchra uarietate distinctam. Alia translatio habet fecit tunicam talarem que grece poderis dicitur. Simmachus aëro tunicam manicatam .i. manibus artificis miro decore uariatam I manicatam .i. manicas habentem. Illo enim tempore maxime colobiis utebantur .i. uestibus sine manicis: 114.
- 30 5^{b2} (37, 17) Dothaim defectio interpretatur: 114. (37, 25) Stactę gutta mirrę arboris quamuis et ipse myrre uocetur: 115 (ipsa myrrha). (37, 36) Phutiphâri eunucho. hunc alia translatio non magistrum milicę sed archimargyrum .i. principem cocorum appellat. qui etiam sacerdos eliopolis fuisse dicitur. (38, 1) Odolomita testimonium interpretatur. Hirâs fratris mei visio interpretatur. (38, 4) Onâm meror eorum interpretatur. (38, 5) Sela diuisio eius interpretatur: 116. 5^{b3} (38, 14) Teristrum . . . al genus est uestimenti quo palestini et maxime arabicę mulieres utuntur. Dicitur autem teristrum eo quod in teri .i. in çtate illo uelamine utuntur: 116. (38, 26) Iustior me est. alia translatio dicit iustificata est ex me .i.
- 40 mei comparatione. non enim fecit hoc desiderio uage libidinis sed amore generandę prolis: 116 f. (38, 29) Maceriam uocat membranulam secundarum: 117. Phares diuisio. a quo pharisei: 117. (38, 30) Zara oriens: 117. (40, 1) Pincerna minister uini qui calicem ei propinabat: 117 (regi porrigebat vel). 6^{a2} (41, 51) Manasses

- obliuio. (41, 52) Ephraim crescens l frugifer: 119. (43, 11) Resinam gummi dicimus. quo nomine generaliter omnis arboris (*sic*) uocantur. sed hic intellegitur species quę sic proprio nomine dicitur. Stıracis. genus resinę. pro stırace LXX timiama posuerunt. quod hebraice dicitur nechota. Stactę gutta mirre arboris.
- 5 Terebintus. arbor cuius resina similiter uocatur: 120. 6^{b1} (49, 3) Ruben significat iudaicum populum: 125. *randbemerkung* Iuxta litteram hoc designat quia omnis primogenitus principium est doloris dum pro eo paterna primum et materna uiscera concutiuntur: 125. 6^{b2} (49, 6) In consilium eorum ne ueniat anima mea, *übergeschr.* His uerbis ostendit non esse suę uoluntatis ut emor et sichem inno-
- 10 centes cum ceteris occiderentur: 125. 6^{b3} (49, 7) *randbemerkung* Quod autem dicit diuidam eos in iacob et disperdam in israhel significat quia tribus leui non habuit possessionem cum ceteris tribubus sed paruas urbes inter alias tribus ad habitandum accepit. De simeone quoque legitur quod nullum possessionis proprię funiculum habuerit sed de possessione iudę aliquid acceperit: 125. (49, 8) Iuda,
- 15 *übergeschr.* Sub nomine iudę hęc benedictio de dauid accipitur qui de eadem tribu fuit: 126. Manus tua in ceruicibus inimicorum, *übergeschr.* hoc est uirtus et fortitudo ad humi^{li}andam potentiam reliquarum gentium. Pene enim omnem syriam et palestinam et circumpositas nationes reliquas humiliauit et tributarios fecit: 126. Adorauerunt te filii patris, *übergeschr.* Omnis iudeorum populus uidentes dominum
- 20 esse cum illo: 126. 7^{a2} (49, 13) Zabulon *mit verweisung auf den obern rand* Zabulon in littore maris habitabit. Iuxta litteram predicit patriarcha possessionem quam tribus Zabulon tenuit. Possedit enim litus maris magni pertingens usque ad sidonem maritimam ciuitatem: 129. (49, 14) Isachar *desgl. mit verweisung auf den obern rand* Isachar inquit asinus fortis. Asinum fortem uocat iuxta litteram
- 25 quia laborabat in uehendis mercibus — negotiationibus habundaret: 129. 7^{a3} (49, 16) Dan significat antichristum, *darüber und daneben am rand* Quidam hunc locum sub persona dan de samson fortissimo ad litteram accipiunt — faciens cadere de equo: 128. 7^{b1} (49, 19) Gag (*sic*) significat christum, *daxu mit verweisung am obern rand* Gad accinctus preliabitur. In deuteronomio legimus tribum gad —
- 30 retrorsum contra nationes: 129 *f.* (49, 20) Aser .i. christus, *daneben am rand* Hęc uerba ad fertilitatem possessionis iuxta litteram pertinent: 130. (49, 21) Neptalim designat apostolos, *daxu mit verweisung am rand* Neptalim ceruus emissus uocatur. propter fructus temporaneos — dans eloquia pulchritudinis: 130. 7^{b2} (49, 22) Decorus aspectu, *übergeschr.* Erat enim decorus. unde et a principe egypti emptus
- 35 est: 130. Filię discurrerunt, *daxu mit verweisung am linken rand* Dicunt hebrei quod quando ioseph uenund ducebatur — admirantes eius pulchritudinem: 130. 7^{b3} (49, 23) Et iurgati sunt, *darüber* propter somnia quę uiderat dicentes Numquid rex noster eris?: 130. Inuideruntque illi habentes, *darüber* Ipsi sauciati iaculis inuidię inuiderunt illi. Unde et uendiderunt eum in egypto: 130. (49, 24) Sedit in forti arcus eius, *darüber* id uirtus et spes eius sedit. hoc est stabilita est in forti hoc est in christo: 131. Per manus potentis, *darüber* .i. omnipotentis dei: 131. Inde pastor egressus est, *darüber* id ex iacob progenię egressus est lapis .i. christus: 131. (49, 25) Benedictionibus uberum, *darüber* Per benedictiones uberum et uylve

multiplicandum stirpem eius designat. maxime propter effraim cuius multitudo usque in immensum aucta est: 131. 8^{a1} (29, 26) *am rand* Nazareus flos mundicie: 132. (49, 27) Benjamin significat paulum, *daxu mit verweisung am obern rand* Hunc locum hebrei ita edisserunt. Altare quod in templo erat domini — vespere inter
 5 se diuidebant: 132 (dicit; comedit; quam ea). 8^{a2} (50, 25) In loculo. locus est vas repositorum (*sic*) ubi aliquod ad seruandum commendatur: 134.

EXODUSKOMMENTAR VON HRABAN-WALAHFRID (CL. 6227).

8^{a2} Exodus grece Exitus latine quia greci ôdum viam odoporicum uaticum uocant: 20^b. (1, 11) Ramessê quondam prouintia uocabatur in qua habitabant filii israhel: 21^a. (1, 22) Pharao. Sicut autem apud grecos dignitatis causa ptholomei
 10 et apud romanos cęsares ita apud ęgyptios pharaones reges uocabantur: 21^a. 8^{a3} (2, 3) Fiscellam scirpeam. Fiscus dicitur saccus publicus. unde fiscella diminitive dicitur. Erat autem istud uasculum rotundum ut iosephus dicit ex uimine con-
 plicitum uelut aluéli magnitudine. Natura autem bituminis est ut in uimalibus uasculis accessum possit aquę coercere: 21^a. Scirpus iuncus sine nodo crescens
 15 in flumine: 21^a. (2, 5) Papirum dictum est quod igni et cęreis aptum est. Pyron enim greci ignem dicunt: 21^a. 8^{b1} (2, 22) Gersân incola siue aduena interpretatur: 21^a (seu). (2, 25) Et cognouit eos id probauit et liberare constituit: 21^b.
 (3, 1) Mons orep sina ipse est: 21^b (oreph). (3, 2) Rubi. rubus est ut quidam uolunt congregatio spinarum id doronstûda. alii autem melius genus dicunt esse
 20 uirgulti spinosi in quo crescunt more: 21^b (thornstuda). (3, 8) Quę fluit lacte et melle. Ideo sic dicitur quia omni fertilitate redundabat: 21^b. (4, 10) Non sum eloquens . . . Ferunt eum non satis eloquentem fuisse sed et gręcili uoce. quam ob rem ei aaron additus est: 21^b. Quam heri. id anteriore fuisset tempore: 21^b.
 (4, 13) Mitte quem missurus es. alium (8^{b2}) qui nuntium tuum peragere possit: 22^a.
 25 (4, 21) Ego indurabo . . . quia in suum damnum iustę indurari permittit: 22^a. (4, 22) Primogenitus israhel uocatur quia de illo prius quam de gentibus ęcclesia collecta est: 22^a. (4, 24) Occurrit ei dominus et o. eum Id incircumcisum puerum, per prolemsin loquitur quod est preoccupatio quia ante posuit relativum personeę quam ipsius fecerit mentionem. sicut in psalmo Fundamenta eius .i. s. cum non
 30 ante dixerit cuius: 22^a. (4, 25) Sponsus sanguinum tu mihi es. . . Al. Uel moysi pedes tetigit. quasi diceret quia tui causa sanguinem filii mei uideo. Nam si meę gentis homini nuberem nequaquam ad circumcisionem compellerer. Uel pedes domini. id angeli uelut dicendo quia tuo mandato obsecundans sicut moysi per copvlam carnalem ita tibi iun(8^{b3})gor per circumcisionem deinceps hanc obserua-
 35 tura: 22^a (qua tuo). (4, 26) Et dimisit eum id moysen reuersa ad propria ob circumcisionem. quidam dicunt quod sanguis tetegisset pedes filii: 22^a (tetigisset). (5, 21) Quoniam fetere fecistis. o. n. Cum ergo sibi labores crescere populus conspiceret in eo quod aduersarius displicuit foetere se in oculis pharao et seruorum eius condoluit: 22^a (aduersariis). Et prebuistis ei gladium id occasionem occidendi: 22^a.
 40 (6, 3) Adonai quod generaliter interpretatur dominus: 22^b. Non indicaui eis. Potest quidem dici dupliciter aut siscitando. aut confirmando. Siscitando ita. num-

- quid nomen meum adonai non indicaui eis? qui tamen dominum euidenter cognouerunt. Confirmando autem ita intellegitur. Non eis indicaui sicut posterioribus: 22^{ab}. (6, 4) Ut darem illis .i. semini eorum: 22^b (hoc est). (6, 6) Ergastulum dicitur greco uocabulo ubi deputantur noxii ad aliquod opus faciendum ut solent
- 5 gladiatores et exules qui mar(9^{a1})mora sêcant et tamen uinculorum custodiis alligati sunt: 22^b. (6, 8) Super quam leuauit. m. m. hoc est eiciens habitatores eius ante conspectum uestrum: 22^b. (6, 9) Qui non adqueuerunt. Sic multi in persecutione positi fidem negantes non acquiescunt ueritati: 22^b. (6, 12) Incircumcisus . . . i. indissertus loquela: 22^b (indisertus, *das zweite i aus e korr.*). Tribus a XII patri-
- 10 archis numerantur. (6, 13) Familię uero a filiis illorum: 22^b. (6, 15) Chananitidem deriuato nomine a chanaan dicit mulierem quam simeon sibi in coniugium tulit ex qua filium saul habuit: 22^b. (6, 20) Amram populus excelsus interpretatur. Iochabed domini gratia I ubi est gratia: 22^b (quę interpretatur domini). Patruelem suam .i. filiam patris sui. Patruales ergo dicti sunt eo quod patres eorum germani
- 15 fratres fuerunt inter se: 22^b. (7, 1) Deum pharaonis quia per eum in eo plage exercebantur: 22^b. (7, 3) Indurabo .i. indurari permitto: 22^b. (7, 9) Colubrum ab eo dictum quod colat umbras I quia in lubricos tractatus flexibus sinuosis labetur. Nam lubricum dicitur quicquid labitur dum tenetur ut piscis et serpens: 23^a (Colobrum). (7, 11) Sapientes et maleficos .i. philoso(9^{a2})phos I magos. idem
- 20 vulgo malefici uocantur ob facinorum magnitudinem: 23^a. (7, 12) Dracones hic pro serpentibus ponuntur: 23^a (serpentibus minoribus). (8, 2) Ranarum quedam aquaticę dicuntur quedam palustres quedam rubetę ob id quod in uepribus uiuunt grandiores cunctarum. alię calamites uocantur quoniam inter harundines fruticesque uiuunt. minime omnium et uiridissimę mutę. et sine uoce sunt: 23^a. (8, 3) In
- 25 furno .i. coquinas I cellaria I tabernas: 23^a. (8, 16) Scinifes muscę minutissimę acutis permolestę (*diese beiden worte übergeschr.*): 23^a. (8, 21) Musca a greco uocabulo uenit. alia editio dicit cinomiam id muscam caninam: 23^a. (8, 26) Abominationes egyptiorum id oues egyptii edere de(9^{a3})signantur nec non et pastores ouium spernunt: 23^a (dedignantur). Quod si mactauerimus ea. q. c. e. c. l. n. o.
- 30 Fuit enim apud egyptios taurus serapi idolo consecratus quem egyptus instar nūminis colebat eo quod de futuris daret quędam manifesta signa. Apparebat enim in memphis. quem antistites prosequantur et repente uelut limphatici precinebant et huius capitis imaginem sibi iudei in heremo iudei fecerunt. nam et isidem reginam coluerunt: 23^a (*das erste iudei fehlt*). (10, 4) Locusta dicitur quod
- 35 pedibus sit longis ueluti hasta. Unde et eam grece tam maritimam quam terrestrem astaco appellant. Est enim animal paruum uolatile apud orientales nec non et in italia. quę plus quam cetera minuta queque animalia humanis frugibus nocent: 23^b (nocet). (10, 13) Uentum urentem hoc est uehe(9^{b1})mentem et ualidum. alii dicunt austrum quia plus ceteris calidus est: 23^b. (10, 21) Tam densę ut
- 40 palpari queant. Hyperpolice dicitur ad distinctionem aliarum tenebrarum: 23^b. (10, 23) Nec mouet se d. i. e. non quod penitus immobiles essent sed quo usquam longius proficiscendi non facile esset: 23^b (Nemo). (10, 26) Ungula .i. minima portio. Donec. a. l. per. ad locum legis date I ad terram promissionis: 23^b (hoc

- est minuta). (12, 7) Postes dicuntur quod post ostium stent: 24^a. Superliminare quia supra per transuersum sicut limen subtus iacet: 24^a. (12, 8) Lactuca agrestis que uulgo sarsalia nominatur quod dorsum eius in modum serre est. lactuca enim ex habundantia lactis dicitur: 24^a (itaque ex; est dicta). (12, 9) Crudum quid i. 5 semicoctum: 24^b. (12, 11) Phase hebraice pascha grece Transitus latine: 24^b (Phase siue pascha transitus interpretatur). (12, 12) Et in cunctis diis. e. f. iudicia. Autumant hebrei quod ea nocte idola egypti corruerint: 24^b. 9^{b2} Aegyptus tenebrę interpretatur: 24^b. (12, 19) Aduenę dicuntur qui deforis uenivnt. Indigenę qui inde geniti sunt: 25^a. (12, 22) Ysopum est herba purgandis pulmonibus 10 apta. Nascitur in petris. herens in saxo radicibus: 25^a. (12, 34) Consersam farinam i. aqua commixtam: 25^a. (12, 37) Sochet tabernacula siue tentoria interpretatur: 25^a (Sochet quippe interpretatur). (14, 2) Metatum dicitur quod mutatur. unde hic dicitur castra metati i. castra mutauerunt: 25^b. 9^{b3} Phiahiroth et beelsephon nomina sunt locorum iuxta mare rubrum: 26^a. Mádolus ciuitas est: 26^a. 15 (14, 20) Et erat nubes t. et. n. Tenebrosa egyptus. lucida israel: 26^a. (15, 16) Fiant immobiles. optat I pronuntiat quod resistere non ualeant: 26^b. (15, 14) Philistim cadentes poculo interpretantur. (15, 15) Idumei rubei I terreni: 26^b. (15, 17) Firmissimo habitaculo i. templo hierusalem: 26^b. (15, 20) Tympanum quod tensa pelle conficitur est tuba cum uno fistulo in capite angusto per quod inspirat: 26^b. Chorus 20 quoque simplex pellis est cum duabus cicütis greis et per primam inspiratus per secundam uocem emittit: 26^b. (16, 4) Ut temptem i. probem: 26^b. (16, 13) Coturnix grece dicitur ortigómetra: 26^b. (16, 16) Gomôr . . . Al .v. sextarios capit: 27^a. (16, 30) Sabbatizauit requiescebat: 27^a. 10^{a1} (17, 1) Sin. Sciendum quod omnis usque ad montem sinâ heremus sin uocatur: 27^a. (17, 6) Horeb (b aus p korr.) I ipse 25 mons I aliquis lapis in eo monte: 27^a. (17, 8) Amalech sanguinem bibens interpretatur: 27^a. (17, 10) Aaron mons fortitudinis: 27^b. Hâr qui dicitur ignis: 27^b. (17, 14) Delebo enim m. abim. s. Quod postea saul et samuhel iussu domini fecisse leguntur: 27^b (amaleh). (18, 3) Gersân aduena. (18, 4) Eliezêr dei adiutorium interpretatur: 27^b. (18, 7) Adorauit non cultu dei sed honorificabili dignitate humana: 27^b. 30 Tabernaculum i. pabilionem moysi: 27^b (papilionem). (18, 21) Tribunos . . . Al. Tribuni dicti sunt qui militibus siue plebibus iura tribuunt: 27^b (tribuunt). 10^{a2} (19, 2) Sinay interpretatur rubus: 27^b. (19, 4) Super alas aquilarum. Metaphorica translatio ab animali ad animale. Sicut aquila pullum sine labore fêhit sic populum suum liberauit: 27^b. (19, 10) Et sanctifica . . . I sanctos esse iube: 28^a. (19, 16) 35 Búcina est qua signum datur in hoste dicta a uoce. quasi uocina. Bucina uocatur tuba apud hebreos. Nam pagani agrestesque ad omnes usus bucina ad compita uocabantur: 28^a. (20, 5) Zelotes . . . al (*unterstrichen*). F. z. fortis in potentia et iustus in uindicta: 28^a. 10^{a3} (20, 14) Non mechaberis. M^echus grece adulter latine quod est uiolator uxoris alienę: 28^b. (20, 23) Mecum deos argenteos. 40 idola prohibet ne ei simulacra facerent in quo nullam uisibilem formam cognouissent: 28^b (uisibiliter). (21, 25) In uulnere et liuðre inuiriarum omne genus accipimus: 29^a. 10^{b1} (23, 15) Mensis nouorum. Hic mensis est primus et dicitur nisân. qui ideo nouorum uocatur quia noui fructus in eo sumuntur: 29^b (eo primitus). (23, 16)

- Mensis primitiuorum id. iâr in quo celebrabant festiuitatem quam hebrei uocant asarthâ quod significat pentecosten id quinquagesimam. in qua deo offerebantur secundum legem de nouis frugibus panes propositionis: 30^a (quiquagesimam). In exitu anni. Exitum dicit finem estatis. quando desuuit terra fructus germinare: 30^a.
- 5 (23, 17) Ter in anno .i. in pascha et pentecostên et sc̄enopheis: 30^a. (23, 19) Non coques hedum .i. m. s. Prohibet lex immolari alia die natum unâ cum genitrice. sed nec aliter immolari permittitur nisi cum octaua dies nati pertransierit: 30^a (Nec). (23, 28) Scrabrones . . . non ipsum animal uolatile sed stimulos terroris intellegamus: 30^a. (24, 6) In cratêras . . . Al. calix est duas habens ansês^a et est
- 10 grecum nomen: 30^b. 10^{b2} (24, 10) Saffirus est ceruleus cum purpura habens pulueres aureos sparsos. optimus apud mēdos nusquam tamen perlucidus: 30^b. (25, 18) Duos quoque cherubim . . . al. Sunt enim animalia uolatilia habentia figuram quę a nullo hominum inspecta ante est. Numero singulari cherûb plurali cherubim dicitur. Et est nomen generis masculini: 31^a (ante est inspecta).
- 15 10^{b3} (25, 29) Acetabulũ^a (e *aus* i *korr.*) . . . acetabulum uero quasi acetiferum quod acetum ferat dicitur: 32^a. Fialę dictę quod ex uitro primitus fiebant. Uitrum enim Hyalin grece dicitur: 32^a. Turibula dicuntur quasi turifera eo quod tus ferant. Cyathy. minores sc̄yfi: 32^a. Libamina liquoris oblationes. libatio autem tantummodo calicis oblatio est. libare ergo proprię fundere est sumptumque
- 20 nomen a libero quodam. qui in grecia usum uini repperit: 32^a. (25, 31) Ductile est quod feriendo producitur: 32^a. Candelabrum quippe est nomen deriuatum a candêlis. dictum quasi candelâferum quod candelam ferat: 32^a. 11^{a1} Hastile uocat ipsum candelabrum id stipitem eius medium de quo calami procedebant: 32^a. Calamos quoque dicit frondes a stipite precedentes in modum calamorum erectas
- 25 ad subuehendas vi lucernas: 32^a. Scyphus quippe genus poculi: 32^a. Sperulę a spera diminutiue dicuntur: 32^a. Lilia quoque ob decorem artificii ex auro. secundum speciem lilii floris fabricata sunt in candelabro: 32^a. (25, 33) Nux appellata quod umbra l stillicidium foliorum eius proximis arboribus noceat. hanc alio nomine latini iugulandem dicunt quasi iouis glandem. Fuit enim hęc arbor
- 30 consecrata ioui. Cuius pomum tantam uim habet ut missa inter suspectos herbarum l fungorum cibos quicquid in eis uirulentum est exudet rapiat atque extinguat. Nuces tamen dicuntur generaliter omnia poma corio tecta duriore ut pineę uuas auellâne glandes amigdalę. hinc et nuclei dicti quod sint duro eorio tecti: 32^b. 11^{a2} (25, 30) Talentum autem triplex id minus medium summum. Minus l
- 35 Medium lxx. ^{ta arum} ii librarum numero Summum cxx. constat: 33^a (triplex est). (26, 1) Tabernacula apud antiquos dicta sunt tentoria militum quibus in itinere solis ardorem tempestatesque imbrum. frigorisque iniurias uitarunt. uocata autem inde tabernacula quod cortinę distentę funibus tabulis interstantibus appendèrent quę tentoria sustinerent: 33^a. Cortinę sunt auleę uela picta et grandia. que ideo
- 40 auleę dictę sunt quod primum in aula áttali regis asię cui successit populus romanus inuenta sunt. Cortinas autem a coriis quidam dictas putant quod prius ex pellibus fuissent factę: 33^a. Byssus de terra quidem oritur sed éruta de terra longo

exercitio siccandi tundendi purgandi coquendi et nen(11^{a3})di gramineum solet perdere et candidum in se recipere colorem: 33^a. Iacinctus áeris et cęli speciem pura conchiliorum in sanguine tinguitur. Conchilia autem sunt maris quę circumcisa ferro lacrimas purpurei coloris inmittunt. His collectis color purpureus temperatur et ostrum inde appellatur quod ex testeo humore dicitur: 33^a (speciem imitatur et desideria superna designat. Purpura colorem sanguinis ostendit. et uera quoque purpura conchiliorum: *a hat also eine zeile seiner vorlage übersprungen und purpura zu pura entstellt*). Purpura apud latinos a puritate lucis uocata apud grecos autem phorphiria dicitur: 33^a. Coccum greci nos rubrum siue uermiculum dicimus. Est enim uermiculus ex siluestribus frondibus. Coccus ignis speciem habet: 33^a. (26, 2) Tentoria dicit cortinas eo quod tenderentur in tegmen tabernaculi quę omnia unius mensurę erant: 33^a. (26, 4) Ansalas ab ansa diminutiue dicitur. quarum etiam similitudo in nostratibus tentoriis fabricatur ut sursum erecta per columnas tentoria fixius terrę per ansularum retinacula cla(11^{b1})uis quoque in terram fixis inhereant: 33^b. (26, 7) Sagum autem dicitur grossioris materie uelum. Hisidorus. sagum quoque gallicum nomen est. dictum autem sagum quadrum eo quod apud eos primum quadratum l quadruplex esset: 33^b. Cilicia arabes uocant uelamenta pilis caprarum contexta ex quibus tentoria sibi faciunt: 33^b. (26, 11) Fibula autem grecum nomen est quam illi fiblin dicunt quod ligat. fibule sunt proprie quibus pectus feminarum ornatur l pallium tenetur a uiris in humeris. seu cingulum in lumbis: 34^a. (26, 14) Rubricatas pelles dicit id ad illarum similitudinem factas quas latini particas uocant: 34^b. (26, 15) Ligna quippe sethim de quibus tabernaculum fiebat imputribilia sunt sicut iam diximus natura eximii candoris ac leuitatis et non multum ab alba spina nisi tantum magnitudine (11^{b2}) distantia. Unde et hieronimus nonnumquam in libro hebreorum nominum sed et in aliis opusculis suis sethim absolute spinas interpretatus est. Non autem facile hoc genus ligni nisi in desertis arabie ubi tabernaculum edificabatur solet inueniri. Unde greci l latini interpretes nomen ei aliud preter hebreum ponere nequuerunt utpote cuius apud eos nulla notitia erat: 34^b (naturę). (26, 17) Incastratura est ligamentum aliquod decentissimum quod in lateribus tabularum foraminibus factis inmittitur ut tabula alterius tabule coadunatione nullatenus ualeat reflecti. et ita quidem prudentissima artificum sagacitate peruisum (l. prouisum) est ut erecto tabernaculo ac regulariter ante ordinata compage tabularum figura incastraturę non cerneretur quanta tamen uirtute tabulas sibi coadunauerit ipsa parietis inconcussi firma stabilitas ostenderet: 34^b. 35^a. 11^{b3} (27, 3) Lebetes aeneę sunt greco sermone uocatę. sunt enim maiores olle in usum coquendi paratę. hęc tamen leguntur factę ad suscipiendos cineres l foras eastris deportandos: 36^b. Forcipes duplici ferramento factę ad emendandum altaris ignem creduntur: 36^b (Forcipes autem). Fuscine quę grece creagre uocantur ad hoc ministerio habebantur altaris ut carnes uictimarum per eas de caldariis cocte proferentur atque ad esum eorum qui his erant reficiendi afferentur: 36^b. Receptacula ignium ad hoc deputata sunt ut per hęc ignis sanctus ab altari holocausti ad altare thimiamatis uesperę et mane ad incensum ponendum deferretur: 36^b (deferretur). (27, 4) Craticula . . . In qua

uictimarum carnes comburendę imponerentur: 36^b. (27, 5) Arulam. in qua compositis lignis arderet ignis semper ad deorandum superpositum holocaustum: 36^b. (27, 7) Ex utroque latere .i. sinistro et dextro: 36^b. 12^{a1} (27, 19) Paxilli autem quos dicit tabernaculi siue atrii ad hoc erant facti ut infixi columnarum summitatibus
5 foris eminent. et impositis sibi uelorum funibus sic ea leuantes a terra suspenderent: 37^b. (28, 4) Rationale pectoris habitus quadratus. Superhumerales humerorum tunica. Et linea stricta idē camisa totum corpus operiunt: 38^a (Rationale autem; quadratus *fehlt*). cidaris caput exornat: 38^a. Balteus utramque tunicam simul et superhumerales artius ad corpus aptat: 38^a. (28, 9) Onyx latine dicitur
10 unguis propter inter(12^{a2})infulas albas similitudines unguium in ipso lapide: 38^b (interfusas albas). (28, 15) Rationale iudicii hoc uestimentum appellatur quod sacerdos in pectore ferre precipitur: 38^b. (28, 17) Sardius qui inde dictus creditur eo quod primum repertus est a sardis. Hic rubrum habet colorem marmoribus
15 prestans sed inter uilissimas gemmas. genera eius .v.: 39^a (Hæc). Topazius qui ex uirenti genere est omnique colore resplendens inuenta primum in arabia insula. genera eius. II: 39^a. Smaragdus qui ex nimia uiriditate uocatur quę sicut speculum ita imagines reddit. genera eius. XII: 39^a. (28, 18) Carbunculi a similitudine ignium
appellati sunt cum ipsi non sentiant ignes. genera eorum. XII: 39^a. Saphirus qui ceruleus est cum purpura habens pulueres aureos sparsos. optimus apud medos
20 nusquam tam perlucidus: 39^a (tamen). Iaspis de greco in latinum uiridis interpretatur. Ias quippe uiridis pinna in gemma dicitur. Est autem (12^{a3}) smaragdo subsimilis sed crassi coloris. species eius x et VII: 39^a. (28, 19) Lygirius quem hieronimus iacinctum esse arbitratur qui ceruleum colorem habens optimum nec clarus est multum. nec densitate obtusus. sed ex utro temperamento luce purpura-
25 que refulgens. hic autem non rutilat equaliter sed cum cęli facie mutatur. sereno autem perspicuus atque gratus est Nubilo coram oculis euanescit atque marcescit. In sculpturis durissimus est nec non inuictus. nam adamante scribitur et signatur. Aiunt tamen quidam gemmam rubri coloris esse ligirium et quod fiat ex urina lincis bestię tepöre indurata: 39^a (utroque). Achates qui cum aureis guttis resplendet
30 saphiri modo. cuius species et nomina plura sunt. Repertus est autem in sicilia primum iuxta flumen eiusdem nominis: 39^a. Amethystus purpureus est permixtus uiolato colore et quasi rosę nitore quasdam leniter flammulas fundens. sed et quiddam in purpura illius non ex toto igneum sed quasi uinum rubens apparet: 39^a (uiolatio). 12^{b1} (28, 20) Chrysolitus. qui lapis quasi aurum fulget scintillas habens
35 ardentes. huius lapidis genus quoddam cerulei uiridantisque coloris. Unde et apud hebreos á marini coloris similitudine tharsis appellatur: 39^a. Onyx rubri fertur esse coloris cingulos uidelicet habens albis cingentibus zonis: 39^a. Byrillus est quasi consideres aquam solis fulgore percussam rubicundum ac decorum reddere colorem. sed non fulget nisi in sexangulam formam poliendo figuretur. Repercussus
40 enim angulorum splendor illius acuitur qui tenentis manum adurere dicitur: 39^a. 12^{b2} (29, 2) Crustulum est genus panis qui in modum crustę idē superficiē panis coquitur durus: 41^a. Lagana quoque est panis lata et tenuis quę cum oleo confrigitur in sartagine: 41^a. (29, 3) Canistrum genus est uasis quod fissis cannis

- contexitur. Unde et nuncupatum: 41^a. Initiaueris, *darüber* Alia ꝑ dicio dicit postquam consummaueris id potestate benedicendi ditaueris: 41^a. (29, 32) Uestibulum est locus inter tabernaculi ingressum (*korr. aus* ingressus) et altare ubi carnes et panes eduntur: 41^a. (30, 3) Coronam aureolam ni fallor nuncupat ipsius altaris
- 5 labium quoddam quod supra in circui(12^{b3})tu totum altare circumdabat iuxta formam altaris quadrangulum. quod ideo coronam nominauit quia in summitate altare undique cingebant: 41^b. (30, 23) Smirna grece latine mirra dicitur quam iubet electam sumere .i. probatissimam: 42^a. Cinamomum dictum quod cortex eius in modum canne sit rotundum et gracilis: 42^a (Cinnamum; rotundū *zu* rotundus *korr.*).
- 10 Calamus quoque odoratus in arabia nascens communis indis et sirię est. in qua uincit omnes a nostro mari c. stadiis in libanum montem. aliumque ignobilem non ut quidam existimauere ante libanum in conualle modica iuxta lacum cuius palustria estate siccantur. tricenis ab eo stadiis calamus et iuncus odorati gignuntur: 42^b (inter libanum). (30, 24) Cassia nascitur in arabie uirga robusti corticis et
- 15 purpureis (13^{a1}) foliis ut piperis. est autem uirtutis cinnamo similis sed potentia inferior. Unde pro cinnami uice duplex pondus eius in medicamentis admiscetur: 42^b. (30, 34) Stacten est gutta que sudat de arbore mirra. Stactē dicta cui nulla preferitur ab hac satiuā. et in siluestri quoque melior est. Onichā genus pigmenti est sed adhuc nobis ignoti: 42^b. Galbanum dat syria in monte amomo.
- 20 feruleque eiusdem nominis resinę modo stagonitin appellant. quod maxime laudant carthileginosum purum ad similitudinem hammonicę minimeque lignosum. sic quoque adulteratur faba aut sacopemo (*l. -nio*) sincerum. si uratur fugat nidore serpentes. permutatur in libras v. medicinę: 42^b. Thus a tundendo dictum. hoc et libanum uocatum a monte arabie ubi saabei sunt. Nam mons eorum libanus dicitur ubi
- 25 tura colliguntur: 42^b (Tus autem). (31, 2) Beselehel in umbra dei interpretatur: 42^b. 13^{a2} (32, 4) Conflatilem id fusilem: 43^a. (32, 9) Durę ceruicis est id pro superbia et transgressione: 43^b. (32, 19) Confregit uitulum . . . Al. hoc ideo fecit ut ostenderet quod ille qui ante paululum quasi deus adorabatur comminutus et quasi ad nihilum reductus stercorei futuro consumi potuisset: 43^a. (32, 25) Nudatus dicitur
- 30 populus hoc est dei auxilio destitutus: 43^a. (33, 5) Semel ascendam I in captiuitate babylonica I romana: 43^b. (33, 12) Noui te ex nomine . . . specialiter probo: 43^b. (33, 14) Facies mea precedet te id dirigam uias tuas: 43^b. 13^{a3} (34, 14) Zelotes id ultor: 44^a.

LEVITICUSKOMMENTAR VON HRABAN-WALAHFRID (MIGNE 114).

- 13^{b2} Leuiticus gr̄. Oblatorius, *darüber* I sacerdotalis liber: 795. (1, 17) Ascellas.
- 35 est pars in qua alę iunguntur corpori: 798. (2, 1) Animam pro toto homine ponit: 798. (3, 3) Uitalia id cor et ei adherentia: 800. 13^{b3} (5, 11) Ephoi tres habet modios: 805. (6, 3) Infitians id negans: 806. (7, 21) Inmunditiam dicit fluxum seminis: 809. 14^{a1} (10, 4) Misahel attrectatio dei interpretatur: 812. Elsaphan dei speculum interpretatur: 812. (11, 5) Cyrogrillius animal spinosum
- 40 maior quam ericius: 814. (11, 13) Grifes est animal pennatum et quadrupes. hoc genus ferarum in hiperboreis nascitur montibus. omni parte corporis leones

- sunt Alis et facie aquilis similes equis uehementer infesti. nam et homines uisos discernunt: 814. Alies similis aquilę maior auis tamen minor uulture: 814. (11, 14) Uultur strage occisorum delectatur: 814. (11, 16) Strutio pennas habens non uolat: 814. Noctua . . . que in tenebris clare uidere potest: 814. Larıs . . .
- 5 et in aquis et ex aqua conuersatur: 814. 14^{a2} (11, 17) Mergulus nigra auis mergit se sub aqua pisces querere dohfugal l alacra l tuhhari: 815. Ibin. auis in affrica longum rostrum habens. Iosephus Hibis est animal serpentibus inimicum. fugiunt enim eas aduenientes et cum se celare uoluerint uelut flatu ceruorum arreptę deuorantur: 815. (11, 18) Porphirio secundum plinium solo morsu bibit id proprio
- 10 genere omnem cibum aqua subinde tinguens deinde pede ad rostrum ueluti manu deferens: 815. (11, 19) Caradriion quidam dicunt lerehha: 815. 14^{a3} (11, 22) Opimacus contrarius serpentibus. Ophi enim dicitur serpens macus autem pugnans quasi cum serpente pugnans: 815. (11, 29) Mustela quasi mus longus: 816. Crocodillum ut dicit plinius habet nilus. quadrupes malum et terrę pariter ac
- 15 flumine infestum. unum hoc animal terrestre linguę usu caret. vnum superiore mobili maxilla inprimit morsum. alias terribile pectinatum stipante se dentium serie. magnitudine excedit plerumque duodexx cubitos. Parit oua quanta anseres unguibus autem armatus contra omnes ictus cute inuicta. Dies in terra agit noctes in aqua: 816. (11, 30) Migale dicitur quasi mus gulosus: 816. Camaleon non
- 20 habet unum colorem sed diuersa est uarietate conspersus ut pardus. dictus autem ita. huius camaleontis corpusculum ad colores quos uidet facillima conuersatione uariatur. quod aliorum animalium non est ita ad conuersionem faciles corpulentia: 816. 14^{b1} Stilio bestia uenenata .i. genus lacerte l mol ut alii dicunt: 816. Lacerta et ipsa agilis et malitiosa: 816. Talpa quę dicitur nasci ex pluua et
- 25 luto: 816. (11, 35) Scytropodes uasa sunt fictilia pedes habentia: 817. (12, 2) Menstruę id quę sanguine fluit siue post partum: 817. (13, 18) Ulcus est quod deintus erumpit. Uulnus l plaga forinsecus inflictum: 820. 14^{b2} (15, 9) Sagma filtrum l tapetium. l aliud quodlibet sessioni paratum: 824. (15, 12) Uas uero secundum hystoriam cuncta utensilia dici possunt sicut uasa bellica dicimus: 825.
- 30 14^{b3} (18, 18) In pelicatum . . . l in abiectionem l concubinatum illius: 830. (18, 21) Moloch qui erat deus ammanitarum. uniuersaliter autem in hoc uno omnia comprehendit: 830. (18, 25) Ut euomat habitatores suos .i. contumeliosę reiciat: 830. (19, 16) Non eris criminator et susurro .i. detractor et murmurator: 831. (19, 20) Uapulabunt ambo .i. seductrix et seductus poena se dignos agnoscant: 831. (19, 26)
- 35 Augurium dicitur quasi auium garrium id inspectio et obseruatio cantus earum. Auspicium uero quasi auium inspectio id consideratio uolatus eorum: 832. (19, 28) Stigmata id picturas l figuras l signa: 832. 15^{a1} (19, 29) Prostituas . . . i. ad prostibulum non trades: 832. (19, 31) Arioli dicuntur ararum inspectores l horarum qui in extis pecudum suę diuinationis maleficia exercent: 832. (19, 35) In regula .i. in
- 40 uirga mensuraria: 832. (20, 5) Contra hominem illum .i. iram uindictę: 833. (20, 18) Menstruum autem a mense dicitur et mensis a mensura secundum ethimologiam latini sermonis. Denique gentilium sapientia ideo menstruo comparari potest quia de mensura phisicę philosophandi adorsi sunt sollertiam: 833. (20, 24)

Fluentem lacte et melle .i. redundantem omni dulcedine: 834. 15^{a2} (22, 4) Super mortuo .i. in aliquo polluitur morticino: 836. (22, 10) Inquilius . . . al quasi inculinus dicitur. eo quod sit intus in domesticis seruiens officiis: 836. 15^{a3} (23, 40) Spatulas dicit quasi ad similitudinem spatę longioris per diminutionem: 840. 5 (26, 16) Qui conficiat oculos uestros id ardor oculos uestros deficere faciat ut uideant quod nolunt et consumant animas propter angustias: 846. 15^{b1} (26, 29) Ut comedetis carnem filiorum et filiarum uestrarum. quod in captiuitate babilonica et romana actum est: 846.

NUMERIKOMMENTAR DES WALAHFRID STRABUS (CL. 6227).

15^{b1} (1, 7) Naason serpentinus: 59^a Naason qui interpretatur serpentinus. 10 (3, 1) In die. diem pro tempore ponit: 59^a. 15^{b2} (5, 14) Spiritus zelotypie . . . Al. zelotypia autem dicitur furor cum rancore mentis accensus. est enim zelus et bonus et malus. Typhus autem grece dicitur inflacio. Unde et uentus typhonicus dicitur: 60^b. 15^{b3} (5, 26) Pugillum quidam dicunt trium digitorum comprehensionem: 61^a. (6, 4) Acinum . . . quod est uua recens: 61^a. (6, 15) Libamina 15 .i. uinum: 61^b. (7, 3) Plaustra tecta, *darüber* l etiam pannis aliquibus strata ut dignius tabernaculi armamenta susciperent: 62^a. (7, 13) Fiala a latitudine sic uocatur. Nam fialin grece pansum dicitur: 62^a. (10, 12) Pharan frugifer interpretatur: 63^b. 16^{a1} (12, 1) Aethiopissam. hanc quidam suspicantur filiam sacerdotis madian. Sed ioseppus commemorat quod missus ipse moyses dux cum exercitu 20 egyptiorum contra Eethiopes ibi eam acceperit: 64^b. (13, 21) Precoces primo propter calorem (16^{a2}) solis maturescentes: 64^b. 16^{a3} (18, 19) Pactum salis est id pactum sacrificiorum quia omne sacrificium cum sale offerri iubetur: 65^b. (20, 13) Aqua contradictionis (*sic*) quia dominus moysi ingressum terrę contradixit promissę: 66^b. (20, 22) Or illuminatus interpretatur: 66^b. (21, 3) Anathema 25 id deuotatio l abominatio l detestacio: 66^b. 16^{b1} (23, 15) Scopuli torrentium .i. s. i. id principes exercituum inclinati sunt in casum ut ibi occumberent sicut exercitus pharao inclinatus est in mari vt dimergeretur: 67^a. (21, 16) Ex eo loco id in eisdem castris apparuit puteus l locus aptus in quo puteus foderetur l puteus fossus de quo populus reficeretur: 67^a. (21, 17) Ascendat puteus .i. crescat aqua 30 in puteo ut habundet: 67^a. (21, 18) In datore legis id in magisterio moysi: 67^a (magisterio). In paculis suis id laboribus: 67^a. De solitudine mathana . . . hic transitum eorum commemorat: 67^a. (21, 19) Mathana donum interpretatur. Nahaliel deus meus. Bamoth in morte siue excelsa: 67^a. (21, 20) Moab ex patre interpretatur. Phasga dolata siue precisa: 67^a. (21, 24) Arnon inutile interpretatur. 35 (16^{b2}) Ieboc puluis: 67^a. Ammon populus memoris: 67^{ab} (meroris). (21, 25) Esebon cingulum meroris: 67^b. (21, 28) Ignis egressus est . . . id victoria israhel de seon rege esebon primum incoepit et sic in ceteris perfecta est: 67^b. (21, 29) Chamos autem idolum fuit l ciuitas sicut ar et armon et clibon: 67^b. (21, 30) Iugum ipsorum dispergit .i. dominatus amorreorum quem in moabitas habebat uin- 40 cente eos israhel conqueiuit: 67^b. (22, 41) Ad excelsa baal .i. ad locum illius idoli: 67^b. (23, 7) Aran. Quod se de aran et montibus ori(16^{b3})entibus ad-

- ductum in principio carminis dicit situm terrę ostendit et se per superbiam elationis uenisse ut uidelicet quem dominus benedixit. ille malediceret: 67^b (ara). (23, 9) Populus solus .h. & .ñ. id quia nulla gens talibus cerimoniais seruiuit: 68^a. (23, 28) Phogor interpretatur delectatio: 68^a. 17^{a1} (24, 7) Tolleitur propter agag rex eius 5 id exaltabitur quia aoth eo occiso liberauit israel et significat diabolus: 68^b. (24, 8) Deuorabunt gentes illius hostes .i. superabunt fideles ex gentibus satanan et ministros eius: 68^b. Ossaque eorum confringent .i. robur: 68^b. (24, 14) Pergens ad populum. m. d. c. id cum reuertero ad terram meam dabo tibi consilium qualiter per mulieres decipias populum istum: 68^b (recessero in). (24, 16) Qui cadens 10 apertos habet oculos id in lectum ut per somnium reuelationem uideat: 68^b. Sed non modo quia per prophetiam christum uidit: 68^b. (24, 21) Cineus cognatus moysi sacerdos madian significat sacerdotes fidelium: 68^b. 17^{a2} (24, 23) Heu id heu doleo quod tempora gratię non expecto: 68^b. (24, 24) Trieris dicuntur a tribus ordinibus remigantium. Describit tempus romani imperii quando christus mundo 15 apparuit. Qui romani plurimas gentes superantes ad extremum etiam ipsi regnum perdidit: 69^a. (25, 1) Sethim interpretatur responsio siue refutatio. ibi enim dominum proiecerunt: 69^a. (25, 3) Iniciatus id sanctificauit et celebri cultu ueneratus est: 69^a. Bel ipse est baal. beelphegor autem dicitur pro aliqua ueneratione singulari sicut iouis stator et iouis hāmo et iouis anubs: 69^a. 17^{a3} (31, 6) Uasa 20 sancta. aliqua arma dicit deo in tabernaculā sanctificata. Sicut arma uasa bellica uocamus: 69^b. (33, 3) Ramessę interpretatur tonitruum I commotio: 70^b. (33, 4) Nam et in diis eorum. e. u. Dicunt hebrei quod ea nocte idola egypti corruerint: 70^b. (33, 5) Sohot interpretatur tabernacula. (33, 6) Etham quę sonat fortitudinem I perfectionem: 70^b. 17^{b1} (33, 7) Phiaproth interpretatur os nobilium: 70^b. Beel- 25 sephon quod dicitur domus aquilonis: 70^b. Migdolum interpretatur magnificentia: 70^b. (33, 8) Mara quod interpretatur amaritudo: 70^b. (33, 9) Helim arietes fortes interpretatur: 70^b und ebenso 71^{ab} die weiteren mansionen bis zur 33., die 34. (33, 41 mons hor) wird in a nicht genannt; dann weiter übereinstimmung bis zur 41. mansio. 17^{b2} (34, 3) Mare salsissimum .i. mare rubrum: 72^a (34, 4) Per 30 ascensum scorpionis. I mon(17^{b3})tis. I illius signi quod scorpio nominatur: 72^a. (34, 7) Montem altissimum amanum. I taurum nominat: 72^a. (35, 4) Mille passus miliarium complent et duo cubiti maiores idem faciunt. Duobus cubitis per passum unum supputatis ut ipse cubitus pedes duos semis habeat et duo quinos. qui passum meciantur: 72^a.

DEUTERONOMIUMKOMMENTAR DES REMIGIUS (CL. 6227).

- 35 18^{a1} (1, 1) Campestris .i. solitudo: 72^b. Pharan interpretatur augmentatus. Tofel insulsitas. Laban interpretatur dealbatio. Aseroth atria sonat: 72^b. (1, 15) Tribuni sunt quos millenarios latine chyliarcos grece dicimus: 72^b. Centuriones qui centum presunt milibus quos grece ecatontharcos dicimus: 72^b. Quinquagenarii qui .l. presunt. quos grece penteontharcos dicimus: 72^b. Decani qui decem quos 40 grece decarcos dicunt: 72^b. 73^a. (1, 33) Metatus est locum faciendo uidelicet stare columnam nubis: 73^a. (2, 10) Enachim fortes interpretatur: 73^a. 18^{a2} (2, 9)

- Ar ciuitas moabitarum quę nunc areopolis dicitur. (2, 10) Emim terribiles: 73^a.
 (2, 12) Horrei (*über unterstrichenem* Horim) horribiles propter magnitudinem corporum: 73^a. (2, 30) Indurauerat .i. precedentibus peccatis indurari permiserat: 73^a.
 (3, 11) Uirilem cubitum dicit quia cubitus uirorum maior est cubito feminarum: 73^a.
 5 (3, 17) Mare deserti mare rubrum dicitur: 73^a (dicit). (3, 25) Montem egregium et libanum ac si diceret montem qui est libanus. Est autem mons phenicis terminus iudeę contra septentrionem: 73^a. (4, 11) Ardebat usque ad cęlum. yperbolice hoc dicit. I etiam cęlum aęrium quod aqua in diluuiio occupauit: 73^a. (4, 24) Emulator id uindex I zelans: 73^b. 18^{a3} (5, 5) Sequester . . . Quia uerba dei populo
 10 nuntiabat et rursus ea quę populus dixerat renuntiabat domino medius inter utrasque partes discurrens: 73^{ab}. (6, 3) Lacte et melle m. id omnium rerum copia habundantem: 73^b. (6, 5) Ex toto corde .i. intellectu. Ex tota anima .i. ex omni uita. Ex tota fortitudine id ex omnibus uiribus tuis I ex toto affectu: 73^b.
 (6, 22) Et pessima. ipsa quidem iudicia et signa bona et iusta erant sed sustentibus pessima uidebantur: 74^a. (7, 20) Crabrones muscę asperrimę. sed crabrones hic pro maximo metu et acutissimo timore ponuntur quo pauebant gentes ad introitum eorum: 74^a. (7, 26) Anathema alienatio tractus sermo a greco apo tu anatinone .i. a sursum ponendo I suspendendo sicut uestes. I cetera suspendebant in templis et ab eis qui ea tradebant alienabantur: 74^a (anatinone). (8, 2) Nota
 20 fierent. s. tibi ipsi: 74^a. 18^{b1} (8, 8) Mala granata quę et mala punica: 74^b. (8, 15) Dyspas gr. latine similia dicitur eo quod siti interficiat quem momorderit: 74^b (*wo vielleicht cher gleich dem Cl. 3704 situla steht*). (11, 14) Pluiuiam temporaneam quę uenit in principio anni: 74^b. Serotina quę in fine I in exitu anni: 74^b. (11, 29) Garizim interpretatur diuisio I aduena. Ebal uorago uetus: 74^b.
 25 (11, 30) Galgala collis preputiorum interpretatur quia ibi circumcisus est populus a iosuę: 74^b. (12, 2) Subuertite omnia loca .i. idola I phana: 74^b (id phana I idola). 18^{b2} (14, 5) Bubali sunt uiri (*sic*) quos uesontes appellamus: 75^a (uri Cl. 3704). Tragelaphus hircoceruus. habet enim aliquid simile hirco et ceruo: 75^a. Pigargon et orien incognite sunt bestię nobis: 75^a. Camelopardalus est bestia
 30 albis maculis resperso capite camelo similis collo equino pellibus (*sic*) bubalis cetera pardus. inuenitur in ęthiopia: 75^a. (14, 7) Cirogrilium animal hiricio simile sed maior. Dicitur autem hericius grece et latine hebraice herinacius: 75^a. 18^{b3} (14, 12) Alietum genus est vulturis sed maior: 75^a. (14, 26) Sicera dicitur omne quicquid inebriat excepto uino: 75^a (inebriat). (16, 21) Lucus pulchras habet arbores
 35 sed infructuosas: 75^b. (18, 3) Uentriculum a uentre dimi(19^{a1})nutium est. est autem pinguedo subtus uentrem: 76^a. (18, 10) Arioli ab aris dicuntur qui circumibant aras cum nefariis precibus et diuinationem I responsa in extis animalium querebant: 76^a. Auguria ab auibus dicuntur quod diuinatio in uocibus auium generatur quasi auigeria I ut quidam uolunt a garritu auium quasi auigarria: 76^a.
 40 (18, 11) Phitones dicuntur uentriloqui .i. de quorum uentre demones diuinant dicti a pithio id apolline quem credebant deum esse diuinationis: 76^a. (19, 3) Sternens diligenter uiam. Iubet contemplari uiam ut facile ad eas possit confugere qui nolens sanguinem fuderit: 76^a. 19^{a2} (22, 12) Funiculos in fimbriis facies. faciebant

- prolixas fimbrias et in sumitate earum acutas ligabant spinas ut sedentes λ incendentes pungerentur et recordarentur mandatorum dei: 77^b. (22, 15) Signa uirginitatis hæc erant. Prima nocte nuptiarum linteum mundissimum subponebatur iacentibus et facto mane si sanguis in eo appareret hæc erant signa depositæ uirginitatis. quod
- 5 linteum parentes plicatum apud se seruabant: 77^b. 19^{a3} (23, 3) Ammanitæ et moabitæ. hi de incesto nati sunt: 78^b. (23, 18) Prostibulum est domus meretricia a prostituendo dicta: 79^a. (24, 1) Libellum repudii erat cartula dimissoria quam uir uxori dabat si haberet eam odio et uellet dimittere. hoc enim tunc temporis permittebatur ne maius peccatum fieret: 79^a. 19^{b1} (25, 17) Amalech qui sanguinem
- 10 lambens interpretatur. Tradunt hebrei iuxta litteram quod imundos λ leprosos et semine fluentes. atque ideo extra castra seperatos interfecerit amalech. hos appellat extremos agminis: 80^a. (25, 19) Delebis nomen eius sub cælo. hoc postea samuhel et saul impleverunt: 80^a. (26, 2) Cartallum uas uimineum est in quo in die pentecostes primitias frugum domino offerebant: 80^a. (26, 5) Syrus
- 15 persequabatur patrem mevm. laban iacob. λ alcus vir chaldeorum persequabatur abraham: 80^a. (26, 12) Anno decimarum tertio. hoc legimus implesse tobiam. Sed et illi qui longe erant a templo dei tertio anno collectas trium annorum decimas dabant pauperibus et leuitis: 80^a. (26, 14) Non comedi ex eis in luctu meo .i. etiam si haberem funus in domo non expendi decimas ut eis funerarem meum.
- 20 Precepit moyses et seniores illi uidelicet LXX qui electi sunt a moyse domino precipiente: 80^a (ex eis). 19^{b2} (27, 2) Calce leuigantur .i. inlinuntur et planuntur ut possint in eis scribi uerba legis: 80^a (planantur). (27, 5) De lapidibus quos ferrum non tetigit et de saxis informibus (*dann et übergeschrieben*) .i. quos manus hominis ad nullam formam adduxerat poliendo et incidendo sed sicut eos natura
- 25 pretulerat (*l. protulerat*) sic erant: 80^{ab} (informibus et inpolitibus). (28, 22) Rubigo uicium frugum. nam a nimia siccitate λ calore solis si nubes aquosa humidauerit fruges et poma statim arescunt et siccantur: 80^b. (28, 23) Sit cælum eneum. u. p. t. f. u. hoc factum temporibus aab ad preceptum heliæ: 80^b. 19^{b3} (28, 49) Adducet gentem d. chaldeos dicit λ romanos: 81^a. (28, 50) Deferat .i. honorat: 81^a.
- 30 (28, 53) Comedes fructus uteri tui id filios tuos. hoc contigisse iudeis in libro regum legitur sub heliseo propheta sed et in subuersione hierusalem: 81^a. (28, 57) Illuuiæ secundarum. secunde sunt uterus post partum id sordes quæ partum secuntur: 81^a. (29, 6) Panem non comedistis. s. ab homine laboratum. nam per xl annos manna comederunt: 81^a. (29, 11) Lignorum cesoribus. colonos dicit id seruos: 81^a.
- 35 (29, 19) Benedicat sibi in corde suo .i. blandiatur sibi quasi inter multos non possit eum facile ultio inuenire: 81^a. 20^{a1} (29, 20) Sedeant .i. permaneant: 81^a. (29, 23) Sulphure .i. sicut sodomam: 81^a. (29, 29) Abscondita a domino deo nostro. pro eo quod est apud dominum deum nostrum: 81^a. (30, 15) Uitam et bonum si mandata eius impleas. Mortem et malum si contempnas: 81^a. (32, 5) In
- 40 sordibus .i. in idolis. Sordes uel abominationes scriptura idola uocat: 81^b (Sordes enim). (32, 6) Hecine. hecne reddis domino. s. pro beneficiis tibi ab eo collatis: 81^b. (32, 8) Quando diuidebat a. g. tempore uidelicet quo confusio linguarum fuit: 81^b (facta est). Quando seperabat. f. adam .i. disseminando illos per omnes

- terras: 81^b. 20^{a2} (32, 9) Iacob funiculus .i. possessio hereditatis eius, funibus eius
 (l. enim) possessiones metiebantur: 81^b. (32, 10) In terra deserti .i. in monte
 synai: 81^b (deserta). In loco horroris et .s. id in arabia: 81^b (erroris). Circumdixit
 per uiam montis seir: 81^b (uiam uidelicet). (32, 11) Sicut aquila pro. a. p. s.
 5 Ferunt autem de aquila quod cum uiderit pullos suos plumescentes ponat eos ad
 solem et quem uiderit inreuerberata oculorum acie radiis solis intendere illum nutrit.
 Quem uero aspexerit lumina deflectere negligit. Prouocat etiam eos ad uolandum
 uolitans super eos et quem uiderit lassari sustentat alis suis: 81^b. 82^a. (32, 13)
 Super excelsam terram .i. in terram reuersionis que montuosa est et rupibus
 10 exasperata. ferunt autem ibi esse uerticem terre siue umbilicum: 82^a (in terra).
 (32, 13) Ut suggeret mel d. o. d. d. per mel et oleum omnium rerum copiam
 designat: 82^a. (32, 14) Butyrum de armento s. suggeret: 82^a. Basan regio est
 pecoribus habundans propter pascua: 82^a. 20^{a3} (32, 15) Incrassatus id repletus
 et satiatus: 82^a (hoc est). Recalcitrauit. rebellendo et contemnendo precepta
 15 dei: 82^a (rebellando). Dilatus .i. auctus et multiplicatus: 82^a. (32, 16) Prouo-
 cauerunt id ad uindictam: 82^a (*über unterstrichenem hortauerunt ist dort xugesetzt*
hortati sunt). In abominationibus .i. in idolis: 82^a. (32, 17) Quos ignorabant s.
 immolauerunt: 82^a. (32, 19) Filii sui et .i. quos in filios elegerat: 82^b (filios et
 filias). (32, 20) Abscondam .i. subtraham auxilium meum: 82^b. Considerabo
 20 nouissima eorum .i. expectabo ad quem finem peruentur: 82^b. (32, 21) Qui non
 est populus. gentes designat que quasi non erant quia deum qui uere est ignora-
 bant: 82^b. (32, 27) Distulit id expectauit: 82^b. (32, 30) Uendidit id despexit
 .i. proiecit a se: 83^a. Concluserit in potestate hostium: 83^a (uidelicet hostium).
 (32, 33) Uenenum aspidis fertur esse inuicibilabile. Sed plinius dicit fortissi-
 25 mum acetum huic ueneno obuiare: 83^a. (32, 34) Conditia seruata: 83^a (Cognita).
 (32, 35) Mea est ultio .i. ad me pertinet ut ulciscar: 83^a. In tempore. licet ex-
 pectem suo tamen tempore uindictam exercebo: 83^a. (32, 36) Iudicauit id discernet
 a reprobis: 83^a (Iudicabit). Et in seruis suis. m. id damnatis repellibus miseri-
 cordiam prestabit sibi seruientibus: 83^a (damnatis). Uidebit uideri faciet: 83^a.
 30 Manus id multitudo (*darüber* l. operatio) eorum: 83^a (manus id operatio illorum l.
 manus id multitudo illorum). Clausi id capti ab hostibus l. obsessi intra urbes: 83^a.
 (32, 37) Et dicent qui hoc uiderint: 83^a (uidelicet qui). (32, 38) Surgant ueniant
 uobis in auxilium: 83^b. (32, 42) Sagittas id uindictas: 83^b. Gladius meus .i.
 ultio mea: 83^b. Deuorauit puniet: 83^b (deuorabit). Carnes carnalia opera: 83^b.
 35 De cruore occisorum s. a superioribus. inebriabo sagittas meas: 83^b. Et de
 captiuitate nudati. Captiuorum enim capita radebantur qui distrahendi id uendendi
 erant. et hoc est quod in historiis legimus uendidit sub corona: 83^b. (32, 46) Ponite
 id adhibete intellectum: 83^b. (33, 50) Iungeris populis tuis id precedentibus
 sanctis: 83^b. (32, 51) Non sanctificastis .i. sanctum non ostendistis: 83^b (*beidemat*
 40 *me hinzugesetzt*; ostendistis). (32, 2) Sina (*darüber* temptatio interpretatur) mons
 est in quo legem acceperunt iudei. venit ergo dominus de sina quia per pactum
 legis ibi illo populo coniunctus est: 83^b. Et de seir (*darüber* hispidus l. pilosus
 interpretatur) ortus est nobis. hunc enim montem longo tempore propter sua pec-

- cata circumierunt in quo nulla etiam mandata acceperunt: 83^b. Pharan frugifer interpretatur: 83^b. Ignea lex .i. tabulę in quibus scripta erat. Ignea autem dicitur quia purgat et exurit sordes peccatorum: 84^a. (33, 3) Dilexit populos .i. sanctos: 84^a. Et qui appropinquant pedibus eius .i. qui se humiliter subdunt magisterio illius: 84^a.
- 5 (33, 4) Legem precepit nobis moyses (20^{b3}) h. m. Suscipit personam populi et quasi ex uoce illorum loquitur. Quia legem implendo hereditatem consequentur terrę sibi promissę dicente ipsa lege Si uolueritis et audieritis bona terrę comedetis: 84^a. (33, 6) Uiuat ruben et. Ruben qui stratum patris maculauit licet dignitatem primogeniti amiserit non tamen penitus damnatus est: 84^a (dampnatvs).
- 10 Sit paruus in numero hoc est paruę potestatis in numero fratrum: 84^a. (33, 7) Audi domine uocem iudę id regum qui de illa tribu sunt I fuerunt: 84^a. Et ad populum suum introduce eum id ad populos nationum: 84^a. (33, 8) Perfectio tua et .t. a. s. t. Apostropha est apud deum. O deus perfectio tua et doctrina tua a uiro sancto tuo id quam sis tu perfectus et quam sancta sit doctrina tua per
- 15 uirum tuum sanctum .i. per moysen declarasti: 84^a. Quem probasti quando uitulum aureum fecerunt: 84^a. Aquę contradictionis. locus erat ubi contradixit dominus moysi et aaron ingressum terrę promissionis: 84^a. (33, 9) Qui dixit patri suo et matri suę nescio uos. In illa enim idolatrię ultione quasi non recognos(21^{a1})cebant illos sed occidebat frater fratrem et filium et amicum suum: 84^a. (33, 10) Ponent
- 20 timiama in furore meo sicut fecit aaron quando igne celitus misso conpurebatur populus. Ille raptim sumpsit turibulum et stans inter mortuos et uiuentes obtulit incensum et plaga cessauit: 84^b (sumpsit). (33, 11) Percute dorsa .i. e. Ut terga uertant et fugiant: 84^b. (33, 12) Amantissimum uocat beniamin quia tenere a patre suo diligebatur. habitare autem dicitur in domino confidenter et quasi in
- 25 thalamo commorari quia et hierusalem et templum et altare holocausti in hac tribu fuit: 84^b. Requiescit quoque inter humeros illius quia delectatur bonis ꝑcclesię operibus: 84^b. (33, 13) De benedictionibus domini terra eius fertilitatem terrę tribus effraim et manase designat: 84^b. De pomis cęli et rore id de fructibus qui temperie cęli et rore maturescunt: 84^b. Atque abyssonis subiacente id aquarum
- 30 habundantia: 84^b. (33, 14) De pomis fructuum solis et lunę id de fructibus qui calore solis et lunę humectatione cres(21^{a2})cunt et maturescunt. (33, 15) De uertice antiquorum montium. mobilem (l. nobilem) et celebrem terram ostendit: 84^b. (33, 18) Nazareus flos I mundicia interpretatur: 84^b. (33, 17) Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius. Iuxta litteram comparat ioseph primogenito tauro. ipse
- 35 enim primigeniti dignitatem habuit quia duarum tribuum pater fuit effraim uidelicet et manasse: 84^b. Rinocerus grece latine in nare cornu. Rinós enim naris dicitur. significat enim singularem principatum tribus effraim de qua fuerunt reges decem tribuum: 84^b. Uentilauit hoc est superauit: 84^b (beidemal -bit). (33, 18) In exitu tuo .i. in egressu de egypto et in ingressum terram repromissionis: 84^b (ingressv). In
- 40 tabernaculis cum securus et quietus fueris in terra repromissionis: 84^b. (33, 19) Ad montem. sion I hierusalem: 85^a. Qui inundationem maris quasi lac suggest. He enim tribus negotiationibus uocabant mercimonia de transmarinis regionibus deferentes: 85^a. Thesauros absconditos arenarum suggest (dariber aurum I gemmas

- dicit terrenam sapientiam) .i. facile (21^{a3}) accipit: 85^a. (33, 20) Benedictus in latitudine gad. amplam eius tribus significat possessionem: 85^a. Leonem autem uocat quia fortissimos duces et principes illa tribus habuit sicut gepte et plures alios: 85^a. Cepit brachium et uerticem id fortitudinem et principatum: 85^a.
- 5 (33, 21) Et uidit principatum suum quod in p. s. d. e. p. p. id intellexit quod in ecclesia eius magisterio et doctrina caste et fideliter custodiretur: 85^a. (33, 22) Dan catulus leonis fluet largiter de basan (*darüber* pinguedo interpretatur). Propter samsonem qui fuit de tribu dan qui leo uocatur propter fortitudinem cuius possessio usque basan pertingebat: 85^a (samphsonem). (33, 23) Neptalim
- 10 habundantia perfruetur. hoc iuxta litteram ad fortilitatem terræ illius referatur: 85^a. Plenus erat benedictione domini. Ex ea tribu sapientes et legis doctores dicuntur fuisse: 85^a. Mare et meridiem possidebit quia sors possessionis eius ab australi parte in occidentem usque ad mare tirrenum pertingebat: 85^a. 21^{b1} (33, 24) Benedictus in filiis aser .i. in multitudine stirpis suæ: 85^b. (33, 25)
- 15 Ferrum et aes calciamentum eius. metallis et ferro illa tribus habundat: 85^b. Sicut dies iuuentutis tuæ ita et senectus tua. Significat illam tribum semper in prosperitate et deliciis habundasse usque ad senectutem captiuitatis suæ: 85^b. (33, 26) Ipse est auxiliator tuus o popule israhel l o ecclesia: 85^b. Magnificentia illius discurrunt nubes .i. potestate et uirtute eius mittuntur in mundum prophetæ apostoli qui
- 20 ueluti nubes pluvnt uerbis corruscant miraculis: 85^b. (33, 27) Habitaculum eius sursum. in illis enim habitat deus quorum cor et intentio sursum est: 85^b. Et subter brachia sempiterna id in hac uita potestas eius in qua electos liberat peccatores damnat: 85^b. Inimicum .i. diabolus: 85^b. Dicitque contere .i. faciet ut conteratur. dicere enim illius facere est: 85^b. (33, 28) Confidenter .i. secure
- 25 nullum metuens: 85^b. 21^{b2} Habitat israhel solus quia ille populus suo more et suis legibus uiuebat: 85^b. Oculus iacob in terra frumenti et uini .i. intentio l meditatio illius populi in opulentia terrena erat. ad hoc enim deo seruiebant ut feliciter uiuerent et rerum habundantia fruerentur: 85^b. Cælique caligabunt rore .i. propter roris assiduitatem causa excitandorum seminum caligabunt cæli et obtutus
- 30 hominum tenebrescet. in quo significatur quia iudei cum terrenam epulentiam ultra modum diligenter caligauerunt et christum cognoscere non potuerunt: 85^b (opulentiam). (33, 29) Israhel fortis cum deo interpretatur: 85^b. Scutum auxilii tui solus est deus et gladius gloriæ tuæ .i. protectio et uirtus qua diabolus superas: 85^b. Negabunt abominabuntur et odient: 85^b. (34, 1) Ostendit ei dominus omnem
- 35 terram. Quod dicit omnem terram partem debemus accipere quantum oculis corporalibus (21^{b3}) ab altissimo monte uidere potuit. l etiam ostendit ei (*übergeschrieben*) omnem terram in spiritu: 86^a. (34, 6) Quod uero sepeliuit dominus moysen ita ut nullus sepulchrum eius nouerit fecit hoc ne iudei qui proni erant ad idolatriam pro deo illum colerent: 86^a (sepelivit eum ita). (34, 7) Non caligauit oculus eius .i.
- 40 intentio l intellectus mentis eius a rectitudine non deflexit: 86^a. Nec dentes eius moti sunt .i. discretio l ratio non est deprauata: 86^a (Non). (34, 10) Non surrexit propheta sicut moyses. hoc non moyses dixit sed ezras de suo adiecit qui bibliothecam a chaldeis exustam de suo sensu reparauit et litteras quibus nunc utuntur iudei

inuenit. Unde et uelox scriba appellatus est. Quod uero dicit non surrexit propheta sicut moyses dicit de his qui in ueteri testamento fuerunt: 86^a (de his dicit).

KOMMENTAR ZU REGUM (CL. 3704).

ERSTES BUCH.

- 26^a (*Praef.*) quę hebreę magna ex parte confinis est, .i. similis et quasi quandam uicinitatem habens () Nam sicut dicunt primitus una fuit sed postea uitiata esse
 5 dicitur: 138^b (est confinis). 27^{b1} (1, 1) Fuit uir unus de ramathaim. Armathen nomen montis est sicut et sopthim qui est coniunctus ipsi armathen sicut in antiquis repperitur libris sicut dicunt magis quam ramathaim. et de ipsis duobus montibus conpositum est unum nomen ciuitatis ramathaim sopthim quę alio nomine arimathia dicitur I armathen sicut dixi: 139^a (sophim; coniunctus est ad ipsum armaten;
 10 nomen unum; sophim). De monte efracim quoniam ibi eius erat habitatio: 139^a (erat habitatio eius). Efracitę ab efrata uxore caleb quę fuit de tribu iuda dictus est non ab efracim ut quidam dicunt: 139^a. 27^{b2} (1, 3) Statutis diebus id tribus festiuitatibus pascha uidelicet pentecosten et sollempnitatem tabernaculorum: 139^a (sollempnitate). Domino exercituum domino angelorum domino uirtutum: 139^a
 15 (angelorum et). (1, 5) Tristis propter illius sterilitatem: 139^a. (1, 6) Emula id inimica et inuida. exprobrabat ei sepe quod pro suis (27^{b3}) facinoribus mansisset sine liberis: 139^{ab}. (1, 7) Prouocabat eam ad dolum et mestitiam: 139^b (uidelicet ad dolorem et ad magnam mesticiam). (1, 12) Obseruaret os eius .i. consideraret seu aspiceret qualiter explorabat dominum: 139^b (exorabat). (1, 13) Et uox penitus
 20 non audiebatur. laus est orationis: 139^b. (1, 14) Digere paulisper uinum quomades .i. deponere uinum unde madefacta et ebria es. Ille dicitur aliquando madere qui totus est conplutus seu humefactus: 139^b (es et ebria). (1, 15) Non bibi. sub hodie: 139^b. Sed effudi animam meam in conspectu domini .i. secreta cordis mei posui ante dominum: 139^b. 28^{a1} (1, 16) Belial interpretatur absque iugo: 139^b.
 25 (1, 18) Utinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Tale est quasi dixisset aliis uerbis Utinam det mihi deus filium ut oculi tui illum uideant: 139^b. Non sunt amplius in diuersa mutati .i. in diuersos colores pro nimia tristitia quoniam iam erat secunda de partu: 139^b. (1, 28) Commodauit .i. optulit ut quamdiu uixerit iugiter maneat commodatus deo in templo .i. oblatum et consecratum: 139^b. 28^{a2} (2, 1)
 30 Cornu meum . . . Cornu potestas regia designatur quoniam reges uncturi erant I ipse samuuel dux populi fuit: 139^b. 140^a. Dilatum .i. amplificatum: 140^a. (2, 2) Neque enim est alius extra te s. deus I sanctus: 140^a (Non enim; .i. deus). (2, 3) Nolite multiplicare loqui sublimia .i. nolite nimis superbire erga me sicut actenus fecistis dum sterilis fui: 140^a (eo quod sterilis). Gloriantes in superbia
 35 uestra: 140^a (scilicet in). Recedant uetera. quibus uerbis fenennam et filios eius increpat quę ob fecunditatem sibi concessam contra annam eleuabatur: 140^a. Et ipsi preparantur cogitationes. Quoniam ante ipsum omnia sunt et ipse omnia uidet et scit: 140^a. (2, 4) Arcus fortium superatus .i. potestas philistinorum deuicta est per ipsum samuuelem: 140^a. Infirmi .i. iudei: 140^a. (2, 5) Saturati prius pro
 40 panibus .i. philistei repleti sunt de omni substantia iudeorum quoniam quicquid

- habuerunt abstulerunt eis: 140^b. Se locauerunt .i. eiecerunt se postea foras philistei a terra iudeorum et reddita est miseris iudeis qui antea famelici erant .i. (28^{a3}) ieiuniis afflicti: 140^b (se] s,; foras *fehlt*; iudeorum eieci sunt et redita; ante; ieiunio). Donec sterilis p. p. et h. f. i. est. In hebreo et in LXX translatione
- 5 non plurimi sed septem leguntur. Anna vero habuit v: 140^b (sed VI; v^{quo} filios). (2, 6) Deducit ad inferos et reducit uidelicet de inferis ad uitam sicut de multis legitur: 140^b. (2, 8) De puluere .i. de paupertate: 140^b. Orbem .i. cælum super ipsos cardines qui nuncupatur orbis propter volubilitatem rotunditatemque sui. et quicquid super orbem est domini est: 140^b (eos .s. cardines; similiter domini).
- 10 (2, 9) Pedes pro toto corpore posuit: 140^b. In tenebris in inferno: 140^b. (2, 10) Aduersarii eius .i. immundi spiritus: 141^a. Tonabit .i. uocem quasi tonitruum emittet dicens Ite in ignem eternum: 141^a (emittit). Cornu christi sui .i. excelsam faciet potestatem et regnum domini nostri: 141^a. (2, 12) Filii belial .i. diaboli: 141^a (filii diaboli). Nescientes s. erant dominum l scire nolentes: 141^a. 28^{b1} (2, 13)
- 15 Fuscinulam quasi furcinulam. Dicunt enim quod a fuscina fuscínula dērietur: 141^a. (2, 16) Incendatur prius iuxta morem adeps .i. caro pinguis coquatur: 141^a (prius *nach* adeps; q^oquatⁱpus, quatⁱpus *auf rasur*). (2, 18) Accinctus ephot .i. accinctum habens ephot: 141^a. (2, 20) Pro foenore .i. pro dono: 141^a. (2, 21) Magnificatus .i. magnus factus: 141^a. (2, 22) Quomodo dormiebant c. q. a. t. .i. custodiebant
- 20 ac deseruiebant: 141^a. (2, 24) Ut transgredi faciatis populum dei .i. contra preceptum domini agere: 141^a. (2, 25) Quis orabit pro eo? quis pro difficultate ponitur quoniam cum magno labore impetranda est tali uiro uenia: 141^b. (2, 27) Uenit autem uir dei ad heli .i. propheta quilibet: 141^b. Domui patris tui. Unum vero ponit pro omnibus. De aaron intellegendum est hoc qui fuit sacerdos: 141^b.
- 25 28^{b2} (2, 29) Quare calce abicitis .i. pro despectu: 141^b (dispectu habetis). (2, 30) Erunt ignobiles .i. inhonorati: 141^b. (2, 31) Brachium tuum .i. potentiam et uirtutem tuam. et auferam a te dignitatem sacerdotii et transferam illud a progenie tua: 141^b. Ut non sit senex .i. sapiens: 141^b. (2, 32) Emulum. Emulus domus heli sicut tradunt iudei sadoch extitit sacerdos qui eiecto abiathar a salomone
- 30 sacerdocium accepit: 141^b (sacerdos extitit; suscepit). (2, 33) Ab altari meo. Quamuis enim non recte egisset. tamen usque ad aduentum christi in sacerdocio permansit eius progenies. quod postea frustratum est illi: 141^b (usque aduentum; illis). Cum ad uirilem uenerit etatem. Sic factum fuit tempore titi et uestasiani: 142^a (etatem uenerit; in tempore). 28^{b3} (2, 36) Ut oretur pro eo .i. ueniet ad illum
- 35 qui tunc erit sacerdos ut misereatur familię tuę: 142^a (ueniat). Dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem .i. ut sim unus ex illis qui sunt ministri dei ut tantum comedam buccellam panis: 142^a (obsecro *fehlt*). (3, 1) Et sermo domini erat preciosus .i. rarus. Omne quod rarum est pretiosum est: 142^a. (3, 3) Ante quam extingueretur. vt exprimeret eius cecitatem integram. ideo sic loquitur quoniam
- 40 nec antea nec postea uidebat eam quia cecus erat: 142^a (loquitur sic). (3, 7) Necdum sciebat dominum. Nescire dominum dicitur quia per prophetię mysterium necdum ei reuelatus fuerat sermo domini: 142^b (dei). (3, 10) Secundo id est

quoniam duabus uicibus eum uocauit samuhel samuhel: 142^b. (3, 13) Quod
 iudicaturus essem .i. condemnaturus: 142^b. 29^{a1} (3, 14) Usque in æternum .i.
 numquam: 142^b. (3, 17) Hęc faciat tibi deus. Scilicet ut humerus tuus a iunctura
 sua cadat: 142^b (tibi *fehlt*). Et hęc addat. ut brachium tuum quasi dicat cum
 5 ossibus suis conteratur. Ista tibi eueniant si hoc mihi celaueris: 142^b. (3, 19) Et
 non cecidit ex omnibus uerbis eius in terram .i. inutile quoniam nihil ex hoc quod
 locutus est irritum fuit sed omnia rebus sunt completa quę dixit: 142^b (irritum
 fecit). (4, 4) Sedentis super cherubim. uidelicet ipsum dominum imminentem super
 ipsum ordinem angelorum qui dicitur esse octauus: 142^b (illum ordinem). (4, 8) Heri
 10 et nudius tercius. subauditur quanta hodie erit tristitia. Putabant se uinci ab illis:
 142^b (enim se). 29^{a2} Percusserunt egyptum omni plaga in deserto .i. usque ad
 desertum ut ipsa terra deserta remaneret: 142^b. 143^a (maneret). (5, 6) Aggrauata
 est manus domini super azotos .i. flagella quę fieri solent per manus: 143^a (Aggrata;
 solent fieri). Ebullierunt uillę .i. ab interioribus egressi sunt foras mures: 143^a
 15 (foras *fehlt*). Et facta est confusio mortis .i. interitus et subitaneus dolor. Ubi?
 in secretiori parte natium. est autem genitiuus pluralis. facit enim nominatiuum
 singularem hęc (ę *aus* o *korr.*) natis. huius natis genitiuum: 143^a (motus, *darüber*
 † mortis; secretiore; est enim; genitiuum *fehlt*). (5, 8) Circumducatur. de loco ad
 locum: 143^a (uidelicet de). 29^{a3} (5, 9) Et computrescebant prominentes extales
 20 eorum .i. exterius apparentes anos eorum urgente nimia infirmitate. Extales eos
 uocat quasi exstantes. quoniam non ualebant eos intus retrahere. Facit enim hęc
 extalis huius exstalis et cetera: 143^a (anōs; enim nomīⁱ extal). (6, 5) Dabitis deo
 israel gloriam .i. laudem et honorem: 143^a. Releuet .i. retrahat: 143^a. (6, 12)
 Bethsamis. sic uocabatur locus ille quo gradiebantur mugientes: 143^b (ille locus).
 25 (6, 14) Super ea. ligna. quoniam ipsas occiderunt ad immolandum: 143^b (insuper
 ligna). 29^{b1} (6, 18) Et usque ad abel magnum. Nomen est sicut dicunt prefati
 lapidis † ciuitas est in termino israel quę antea bethsamis uocitata est: 143^b.
 (6, 19) Et percussit de populo LXX uiros. et L milia plebis. Illi LXX uiri iudices
 et seniores fuerunt immolantes idolis occulte et ideo perierunt. † propter oblatum
 30 sacrificium quorum ministerium non erat. † quia arcam secum retinere uolebant
 quasi digni: 143^b (non fuit). (6, 20) Quis poterit stare .i. uiuere propter presentiam
 dei .i. pro ea que in arca sunt: 143^b (pro eis). (7, 1) Sanctificauerunt. qualiter?
 Sicut dicunt quidam ut tribus diebus abstineret se ab uxore sua donec uestimenta
 eius lota fuissent: 143^b. (7, 2) Multiplicati sunt dies . . . sub pacis et leticię: 143^b.
 35 29^{b2} (7, 6) Hauserunt .i. ex profundo cordis sui fuderunt lacrimas domino deo: 143^b.
 (7, 15) Iudicauit .i. docuit † separauit bonos a malis quoniam iudicare in scripturis
 pro separare ponitur. sicut et discernere: 143^b. (8, 21) In auribus domini, *darüber*
 scilicet corde non uoce renuntiauit domino omnia que illi responderent: 144^a (re-
 sponderunt). 29^{b3} (9, 1) Gemini id beniamin quia duo nomina habuit benomin et
 40 beniamin. quia utraque manu utebatur pro dextra: 144^a (benoni). (9, 9) Olim .i.
 antiquitus: 144^a. (9, 11) Cliuum, *darüber* id montem. *und im context* ascensum
 flexuosum: 144^a (.i. montem, *darüber* ascensus est montis (*korr. zu* mons) flexuosus).

(9, 12) Quia sacrificium est hodie in excelso id est in loco montuoso l umbroso: 144^{ab}.
 (9, 15) Reuelauerat .i. manifestauerat. Auriculam . . . Melius fuisset si esset auriculę
 secundum artem. quoniam reuelo dativum sequitur magis quam accusatiuum: 144^b.
 (9, 19) In corde tuo. Erat in corde saul ut hebrei tradunt quod (30^{a1}) rex futurus
 5 esset quia se per uisum uiderat in uertice arboris palmę collocari. que uisio signum
 regale erat: 144^b (sicut hebrei; quia uiderat per uisum se). (9, 21) De minima .i.
 de nouissima quoniam nouissimus natus fuit de filiis iacob. Ieminum dixit propter
 quod binomius fuit: 144^b (geminum dixit quia binomius). (9, 24) De industria
 id de prescientia. nam uno die antea manifestatum fuit hoc samuheli a domino
 10 quod ibi saul uenire debuisset: 144^b (manifestum fuit factum). (10, 3) Ad deum
 in bethel. uidelicet causa orationis: 144^b. 30^{a2} (10, 5) In collem domini, *darüber*
 .i. in montem: 144^b. Ubi est statio .i. ubi soliti erant stare: 144^b. (10, 6) In
 uirum alium .i. in prophetam quod antea non fuisti: 144^b. (10, 9) Inmutauit ei
 cor aliud. uidelicet cogitando de regno: 144^b (cogitandi). 30^{a3} (10, 19) Proiecistis
 15 .i. despexistis eum solum habere regem et petistis regem terrenum: 144^b. (10, 21)
 Et applicuit tribum beniamin .i. uocauit et simul uenire fecit: 144^b. (10, 22) Et
 consuluerunt. uidelicet per sacrificium: 144^b. (10, 25) Legem regni. uidelicet quod
 supra dixerat filios uestros tollet et ponet in curribus suis et cetera: 144^b (et rl).
 (10, 28) Quorum deus tetigerat corda. uidelicet ut ei consentirent: 144^b. (11, 2) In
 20 hoc feriam uobiscum pactum id faciam amicitiam: 144^b. Dextros oculos. uidelicet
 ut pugnare nequiuissent contra eum: 144^b. (11, 3) Et dixerunt. uidelicet ad
 nuntios naas: 144^b. 30^{b1} (11, 10) Mane exhibimus ad uos et cetera. Ideo hoc
 dicebant ut securi ibi mansissent donec saul super eos ueniret sicut et fecit: 144^b.
 145^a. (11, 15) Et fecerunt ibi regem saul .i. parauerunt ei optimam sedem et
 25 uestierunt saul regalibus uestimentis et tunc adorauerunt eum pro rege et humiliati
 sunt coram illo: 145^a (parauerunt ibi). (12, 3) Et contempnam illud hodie .i.
 despiciam et iudicabo me indignum uestra habere: 145^a. (12, 6) Et eduxit patres
 uestros. Quasi dixisset Ille est dominus noster qui eduxit patres nostros de terra
 ęgypti: 145^a. (12, 7) Contendam aduersum uos .i. ut rationem ostendam coram
 30 uobis: 145^a. 30^{b2} (12, 17) Messis tritici est. uidelicet quando iam maturę erant
 messes: 145^a (Mensis). (12, 18) Uoces .i. tonitrua. in (*über der zeile nachgetragen*)
 Illa enim terra sicut dicunt non fit ęstate tonitruus nec pluuię. ideo pro miraculo
 fit quando est sicut tunc: 145^a (tonitrus). (12, 20) A tergo domini. scilicet sequendo
 eum. nam qui alium sequitur postergum uadit: 145^a. (12, 21) Post uana. sub
 35 idola: 145^a. (13, 1) Filius unius anni erat saul cum regnare ępisset .i. erat
 sauli filius unum annum habens. De hisboseth dictum est qui post mortem patris
 duobus annis regnauit super israel absque tribu iuda. Dicunt quidam sicut et
 magister noster quod pro parte totum positum sit quoniam adhuc erat in uentre
 matris suę quando saul regnare ępfit. tamen in ipso anno natus est. et duobus
 40 annis regnauit. (30^{b3}) Sed hebrei de ipso saul hoc intellegunt. Dicunt enim sic
 eum fuisse innocentem quando regnare ępfit sicut est infans unius anni et in eadem
 innocentia regnasse duobus annis (*aus des Hieronymus Quaestiones hebraicae p. 17*).
 Nunc perpende lector qualis tibi sensus melius placet et ipsum tene. Est et alius

- sensus. Erat saul filius sub eis unum annum regnans nihil magnum agens sed humilis permanens. Unde annus pro humilitate positus est: 145^a (unum habens; hoc dictum est; regnare cepit; Et est alius). (13, 4) Percussit saul stationem philistinorum .i. principes bellorum qui stabant et preuidebant loca periculosa.
- 5 Stationem uocat locum ubi stabant I commanebant excubando uigilias: 145^a (bellatorum). (13, 6) In arto positos id in angusto loco et stricto: 145^b. Absconderunt se in speluncis et in antris et multi fugerunt ad castra philistinorum, hoc tamen tacet historia in isto loco s, sequentia manifestant ubi dicitur: 145^b (et in antris *fehlt*; ubi dicunt). 31^{a1} (13, 8) Dilapsus est .i. fugit: 145^b. (13, 9) Obtulit
- 10 holocaustum. Sciendum enim hoc factum deo displicuisse eo quod sine samuhel talia egisset: 145^b (est enim). (13, 11) Quid fecisti? id quare me non expectasti donec uenirem?: 145^b. (13, 14) Ultra consurget .i. nullus ex progenie tua regnum tuum accipiet ut diu illud teneat neque tu quasi dixisset fructificabis ibi: 145^b (et diu illum). (13, 19) Porro faber ferrarius n. i. e. e., *darüber* Al scilicet post
- 15 amissum principatum samuheli. sed non de omni terra israel dicit sed de circumuicinis de tribu beniamin qui deleti ex parte erant. Armati fugerant timore philistim: 145^b (Al *fehlt*; samuel principatum. Non de). 31^{a2} (13, 20) Ut exaceret uomerem suum. scilicet illi qui ibi habitabant in confinio: 145^b. (14, 4) Prerupti .i. diuisi I excelsi. I petre casuales: 145^b. (14, 12) Ostendemus uobis rem id ea
- 20 quę queritis: 145^b. 31^{a3} (14, 19) Contrahe manum tuam. uidelicet adducendo arcam: 145^b. (14, 29) Et inluminati sunt oculi eius. uidelicet ex nimia lassitudine recipiendo uires: 145^b. 31^{b1} (14, 38) Angulos populi .i. extremos uno modo. Aliter uero angulos uocat principes populi quibus idem populus adherebat: 145^b (populi adherebant). (14, 41) Da sanctitatem id ostensionem. hoc per sortem
- 25 factum fuit: 145^b. 31^{b2} (15, 6) Dixitque saul cineo. Non ad ipsum cineum locutus fuit qui iam multo tempore mortuus erat sed ad generationem eius: 146^a (ad *fehlt*; quia iam). (15, 12) Fornicem triumphalem .i. signum uictorię: 146^a (uictoriale). 31^{b3} (15, 17) Nonne cum paruulus esses id humilis apud te: 146^a. (15, 23) Ariolandi est. sub demonia. Tale est ac si dicat Quoniam sic peccatum
- 30 est in aras gentium demoniis immolare ita peccatum est repugnare sub precepto domini. Quod sequitur ipsum est. quoniam sicut scelus idolatrię peccatum est ita etiam peccatum est nolle adquiescere uerb dei: 146^a (Tunc est quasi dixisset; sicut; demonia; dei; id ipsum est). (15, 29) Porro triumphator .i. uictor: 146^a. Non parcet sub tibi: 146^a. Et penitudine .i. poenitentia: 146^a. Non flectetur
- 35 sub circa te. ut penitentiam agas de factis tuis quoniam quę promittit unicuique paratus est reddere. Neque enim est sicut homo ut mentiatur in promissis suis. et ut agat penitentiam: 146^a (flectitur. s. uirtute ut agas penitentiam; quoniam quod; redere). (15, 30) Honora me, *darüber* vox superbię fuit. quasi dixisset ut ego precedam quasi rex et tu sequaris ut adorem dominum deum tuum: 146^a
- 40 (superba; tu me). (15, 32) Sicine separat amara mors. ideo amara multum illi erat (32^{a1}) eo quod minutatim I membratim diuidendus esset: 146^a (diuisus). (15, 35) Et non uidit samuhel ultra saulem. Sic conuertenda est litteratura ut melius uideatur. Quod dixit non uidit intellegi oportet quod non cognouit. quoniam sicut

ista historia narrat postea uidit eum et coram eo prophetauit more arreptiuorum. Et ideo si uidit non cognouit sicut dixi. quia totus amens effectus erat: 146^a (saul ultra samuelem; ipsa historia; arreptiuorum; factus erat). (16, 4) Admirati sunt. scilicet quod solus ueniebat preter consuetudinem: 146^a. (16, 5) Sanctificamini
5 . . . et ab uxoribus suis abstinerent. quasi dixisset et post hæc uenite ad me: 146^a (et] scilicet; uxoribus uestris hodie et cras quasi). (16, 7) Quoniam abieci eum .i. ob superbiam suam: 146^a (uidelicet ob suam superbiam). (16, 11) Nec enim discumbemus prius sub ad prandium donec ueniat: 146^{ab} (prius scilicet ad). (16, 13) Et directus est spiritus domini in dauid .i. uenit in eum recedente a saule iusto
10 dei iudicio: 146^b (dei *fehlt*). (16, 14) Exagitabat eum spiritus nequam .i. affligebat eum diabolus: 146^b. A domino .i. permittente domino. quoniam in amentiam aliquotiens reuer(32^{a2})tebatur: 146^b (uertebatur). (16, 15) Spiritus domini malus .i. diabolus. Spiritus domini est secundum creaturam. et in hoc bonus quoniam
15 omnis creatura a deo condita bona. quia et bona condita. In hoc quod malus dicitur spiritus. a se hoc accepit et a suo uitio: 146^b (deo condita est bona. In). (17, 4) Uir spurius .i. nothus et inæqualis quoniam mater eius de iudea fuit et inde captiua ducta pater uero philisteus. et ideo nothus et inæqualis quia nec totus iudeus nec totus gentilis. Aliter. de nobili matre atque ignobili patre natus quia patre gigante. matre uero gethea natus erat: 146^b (eius iudea; neque totus
20 gentilis. Aliter dicit quod de patre gigante. et matre gethea natus esset). Fuit eius altitudo sex cubitorum. uidelicet ad mensuram ulnarum sicut dicit iosephus nec non et beda: 146^b (altitudo eius). (17, 5) Amata .i. circulata. quoniam amus medius est circulus: 146^b (¹amata; hamus). 32^{a3} (17, 7) Quasi liciatorium. id sic plana sicut est uirgula ubi ligantur telarum licia sed tamen erea. Aliqui dicunt
25 quod talis esset eius grossitudo quale est lignum quod superius ponitur ubi primitus ligantur telæ: 146^b (grossitudo eius qualis). (17, 8) Phalangas .i. aduersus multitudinem israhelitarum: 146^b (phalanges). (17, 10) Exprobraui .i. irrisi. et ad bellum prouocauit: 146^b. (17, 13) Filii eius .i. isai: 146^b. (17, 21) Direxerat .i. preparauerat: 146^b. (17, 32) Non concidat .i. non pauat: 146^b. (17, 40)
30 Limpidissimos .i. planos: 146^b. 32^{b1} (17, 43) In diis suis id in deos suos. quasi dixisset maledicant te dii mei: 147^a (in *unterpunktirt*, *darüber* per). (17, 54) In tabernaculo suo. hic anticipatio est quod postea factum fuit. Nullam adhuc domum habebat sicut dicunt sed in tabernaculo domini posuit ea de quo postea abimelech ipsa recepit: 147^a (accepit ipsa). (17, 55) Si noui. si pro non. genus iuramenti:
35 147^a. 32^{b2} (18, 7) Percussit saul mille et dauid x milia quoniam goliath pro decem milibus computabatur quem interfecit dauid. Nam saul nullum ibi interfecit. Sed ideo hoc dictum est ut aliqua uictoria ei ascriberetur. maior autem dauid in milibus suis scilicet angelorum qui ei in adiutorium fuerunt: 147^a (ideo dictum est hoc; adiutorio). (18, 11) Secundo. quia altera uice uoluit eum occidere: 147^a.
40 (18, 13) Et egrediebatur, *darüber* uidelicet primus ad pugnam: 147^a (gradiebatur). (18, 17) Sed sit super illum manus philistinorum. uidelicet ut ipsi eum occidant non ego. Ideo uolebat ei dare filiam suam ut insidiosè occideretur ab illis: 147^a. (18, 21) In duabus rebus . . . Prepuca dixit pro omni membro illo: 147^a. 32^{b3}

- (18, 30) Et regressi sunt principes philistinorum. uidelicet contra saul ad pugnam: 147^{ab} (egressi). Et celebre factum est nomen dauid id notum et ubique diuulgatum: 147^b. (19, 10) In pariete .i. cum pariete: 147^b. (19, 13) Statuam, *darüber* .i. idolum. quoniam consuetudo iudeorum erat ut idola in domibus suis secum
5 haberent quamuis ea non adorassent: 147^b. (19, 20) Lictores .i. raptores a ligando dicti: 147^b. Cuneum .i. exercitum: 147^b. (19, 21) Et prophetauerunt et illi. tamen nescientes quid dicerent: 147^b. (19, 24) Et expoliauit se uestimentis suis et prophetauit. uidelicet more arrepticiorum. Questio hic oritur cum in precedentibus legatur et non uidit samuhelem saul usque in diem mortis sue et hic (33^{a1}) pro-
10 phetasse coram illo dicitur. quod ita soluitur. Quamuis coram illo prophetasset tamen non cognouit eum. sicut retro iam dictum est. quia totus in amentiam uersus erat. Uel non uidit eum sicut tradunt hebrei indutus habitu regio: 147^b (saul samuelem; *das zweite* illo] eo; quia] quoniam). (20, 2) Non morieris uidelicet per manus patris mei: 147^b. (20, 3) Uno tantum gradu ego m. d. quasi dixisset
15 unus gradus inter me et mortem est et unum interuallum quoniam non est qui me occidat: 147^b (tatum ut ita dicam; ego et mors; gradus est inter mortem et me). (20, 6) Contribulibus .i. sociis qui simul sunt de una tribu: 147^b (Cum tribulibus). (20, 7) Malicia eius .i. inreuocabilis: 147^b. (20, 8) Quia fœdus domini inire fecisti .i. iuramentum et sponsionem circa te: 147^b. (20, 12) Perendie
20 quasi post hanc diem I post diem tertium. et est aduerbium temporis: 147^b. (20, 16) Et requisiiuit dominus de manu inimicorum dauid. uidelicet illud malum quod egerunt erga dauid: 147^b. 148^a. (20, 17) Degerare dauid .i. iterum iurare et iuramentum confirmare: 148^a. 33^{a2} (20, 22) Dimisit te dominus. scilicet ne occidaris a patre meo: 148^a. (20, 30) Fili mulieris uirum ultro rapientis. Prouerbi-
25 erat sicut dicit gentis iudaicę. Dicunt etiam iudei quia mater ionathe de uinea ubi absconseq̄ erant mulieres de beniamin rapuisset saul. quod ille qui uir erat facere debuit. Aliter quod dicit fili mulieris uirum ultro rapientis sub similis eius. ac si diceret similitudinem illius mulieris tenes immo talis es quę proprio uiro amisso cui casto amore fidem et dilectionem seruare debuerat nulla indigentia aut necessitate
30 impulsa (33^{a3}) attrita fronte et procaci vultu tanquam meretrix ultro uirum rapit et indebito ad stuprum sue confusionis et ignominie pertrahit. sic nimirum procaciter agis me uidelicet derelicto cui seruare fidem et amorem debueras et absque ulla retractione inimicum meum ad confusionem tuam et ignominiam futuram sponte diligere et fidem seruare non erubescis. Non enim ex eo augustior tibi gloria erit
35 neque examusim potestatem ullam indeptus eris sed mutilatim ad confusionem ignominie tuę eius amicitia proueniet. Et mater tua confuse et ignominiose uiuet si ipse acceperit potestatem quasi dicat: 148^a (sicut dicunt; absconderunt se; mulieris illius; uiro proprio; indigentia et necessitate; protrahit; uidelicet. cui fidem et dilectionem seruare debueras derelicto; retractatione; examussim; inde pretuleris).
40 (20, 31) Quia filius mortis .i. dignus morte: 148^a (mortis). (21, 2) Rex precepit mihi sermonem. nequaquam in hoc mentitus est dauid quoniam antea (33^{b1}) talia pre^{ee}perat ei rex qualia ei tunc dixit quamuis hystoria hoc non dicat: 148^a (non indicet). In illum et illum locum. sub expectate me: 148^a. (21, 4) Panes laicos

.i. qui ad homines laicaliter uiuentes pertinentes sint: 148^a (sint pertinentes). Si mundi sunt pueri. sub hoc uolo scire: 148^a (sint). (21, 5) Et fuerunt uasa puerorum sancta .i. corpora munda et casta: 148^a. Porro uia hęc polluta est .i. ratio hęc quam interrogas inculcando utrum mundi sint pueri. quoniam pro persecutione secundum legem non sunt purificati: 148^a (hęc uia). Sed hodie sanctificabitur in uasis .i. in corporibus suis propter panem sanctum: 148^a (sanctificabuntur). (21, 7) Potentissimus pastor princeps equorum: 148^b. (21, 8) Achimelech uero et abimelech unum nomen est quoniam dicunt eum fuisse binomium: 148^b. 33^{b2} (21, 13) Inmutauit os suum .i. vultum quoniam in amentiam se simulans uersum: 148^b (simulauit). Et conlabebatur .i. cadebat: 148^b. (21, 15) Furiosi .i. amentes: 148^b. (22, 2) Et oppressi aere alieno .i. censu. quoniam non habebant unde soluerent censum uidelicet denarios ex çre factos. faciebant confugia ad dauid. ideo alieno dicit quoniam non erat illorum sed eorum quibus ipsum soluebant censum l ab aliis mutuatum habebant: 148^b (confugium; dicit alieno). (22, 4) In presidio .i. in defensione dei. Nam presidia loca tutissima sunt ubi homines aliquas habent tuitiones: 148^b (presidio^{vm}; defensionē; habent aliquas). 33^{b3} (22, 6) In nemore .i. in arboretum: 148^b (arboreto). (22, 7) Filii iemini .i. filii beniamin: 148^b. (22, 9) Primus inter seruos saul .i. magister illorum qui erant custodes equorum: 148^b. 149^a. (22, 15) Num hodie cepi consulere pro eo deum. quasi dixisset Nonne semper ita feci?: 149^a (Numquid; dominum). Absit hoc a me. scilicet ut insidiando contra te hoc fecissem: 149^a. (22, 17) Emissariis .i. expeditis uassallis ab emittendo huc illucque dictis: 149^a (dicti sunt). Manus .i. auxilium: 149^a. (22, 18) Uestitos ephot lineo .i. superhumerali sine quo non ministrabant sicut nec sacerdotes modo sine stola: 149^a (nec *fehlt*; stolis). (22, 22) Reus .i. culpabilis quoniam mei causa interfecti sunt: 149^a. (23, 2) Consuluit. uidelicet per sacerdotem: 149^a (sacerdotes). (23, 3) Ecce nos hic in iudea, *dariüber* al non de omni iudea hoc intellegendum est sed de tribu iuda: 149^a (al *fehlt*). (23, 5) Abegit .i. abstulit de manibus (34^{a1}) philistinorum et saluabit habitatores ceile: 149^a (saluauit). (24, 3) Abruptissimas excelsissimas: 149^a (excelsissimas). (24, 4) Et uenit ad caulas. s. saul: 149^a. (25, 2) Magnus nimis .i. diues ualde: 149^a. (25, 8) In die bona. Ideo dicit bona quia in ipsa multa habebat bona preparata tonsoribus suis: 149^{ab}. 34^{a2} (25, 11) Panes pro omni cibo posuit: 149^b (Panes enim). Aquas pro omni potu: 149^b. (25, 14) Auersus est eos .i. contradixit eis: 149^b (Auersus est eos *durchstrichen und am beschnittenen rand* | uersatus est eos; 35 eos). (25, 18) Sata polentę genus mensurę est ex farina: 149^b (poleta). Uuę passę .i. confectę cum melle et postea decocte a sole: 149^b. Massas caricarum .i. ficorum: 149^b. (25, 26) Fiant inimici tui sicut nabal .i. sic pereant sicut nabal cito periturus est. Sciuit illum per prophetiam periturum in proximo esse: 149^b (illum *fehlt*). (25, 29) In fasciculo uiuentium .i. in congregatione iustorum. quia in die iudicii duo fasciculi erunt impiorum scilicet et bonorum: 149^b (quoniam; duorum; atque). Rotabitur .i. ab iniquitate ad iniquitatem quia uita impiorum non habet stabilitatem sed huc illucque uagabunda discurrit. quasi dixisset sic (34^{a3}) facient inimici tui: 149^b (currit). (25, 28) Domum fidelem .i. filios et filias gene-

- rare tibi faciet: 149^b (te). (25, 32) In singultum .i. in fletu et penitentia quod occidisses nabal sicut facere propositum habuisti: 149^b (singultu; quod] ut). (25, 37) Emortuum est cor eius. quoniam non penituit se de hoc quod egit erga dauid: 149^b. (25, 39) Qui iudicauit .i. uindicauit: 149^b (uindicauit .i. iudicauit). (26, 12) Sciphum .i. urceum: 149^b. 34^{b1} (26, 19) Odoretur sacrificium .i. accipiat sacrificium mortis meę. quasi dixisset mors mea sacrificium sit illi: 149^b (sacrificiis .i.). Uade serui diis alienis. quasi dixissent sit inter aligenas gentes que diis immolant et non deo et seruiat ipsis: 149^b. 150^a (seruitiis; dixisset; alie,genas; qui). (26, 24) Et sicut magnificata est anima tua .i. sicut honorauit animam tuam ne eam auferrem a te 10 ita magnificetur anima mea in oculis domini: 150^a (a te auferrem). (26, 25) Et quidem faciens facies .i. quod desiderat anima tua facies et ipse potens eris: 150^a. (27, 8) Hii enim pagi habitabantur .i. quasi uicini et uillatici. Pagos gr̄. lā uilla dr̄. Aliter. pagi dicuntur habitasse .i. quieti et securi ab insidiatoribus alterius gentis. Aliter pagi a fon(34^{b2})tibus dicti quod eadem aqua uterentur. Aquę enim 15 lingua doricæ page appellantur. inde et pagani: 150^a (*beidemal vangi aus pagi radiert; enim fehlt*). (27, 10) Contra meridiem. Nequaquam in hoc mentitus est dauid quoniam in partibus illis habitabant gentes illę quas interficiebat causa predę sui. sed achis estimabat quod ex iudeis hoc egisset: 150^a. (28, 2) Custodem capitis mei ponam te. quoniam quos diligit rex ponit custodes capitis sui in prelio ne per 20 insidias occidatur: 150^a. (28, 3) Samuhel mortuus est. Mortuus hic ut hebrei uolunt propter causam suę resuscitationis repetitur: 150^a (est. hic). (28, 7) Phitonem .i. spiritum diuinationis. Dictum est hoc a phitone serpente qui interfecit matrem apol(34^{b3})linis est postea ipse insecutus ab apolline interfectus est. et eius corium posuit in templo suo in quo cepit postea diuinationes exercere. Unde omnes 25 diuini phytoneſ appellati sunt: 150^a (hoc *fehlt*; apoline). (28, 12) Quare imposuisti mihi? .i. cur me decepisti: 150^a (me *fehlt*). (28, 15) In manu prophetarum .i. in uerbis prophetarum I in multitudine prophetarum: 150^a. 35^{a1} (28, 17) In manu mea in lingua mea: 150^b (anima mea .i.). (28, 19) Cras autem tu et filii tui mecum eritis .i. mortui eritis sicut et ego mortuus sum. S, longe quasi dicat 30 a gloria ubi ego sum eritis preter ionathan. Siue samuhel hoc seu spiritus nequam dixerit non aliter melius quam sine corpore .i. in alia uita intellegitur quia nequaquam saul malus ibi post mortem ubi ionathan bonus potuit recipi: 150^b (samuel seu spiritus nequam hoc). (28, 21) Et posui animam meam in manu mea .i. posui uitam meam in opere meo quoniam tale feci opus te urgente. quasi dixisset 35 ad saul unde mori debueram scilicet propter diuinationem meam: 150^b. (28, 24) Uitulum pascualem .i. manu pastum et incrassatum: 150^b. (29, 2) Incedebant in centuriis et milibus .i. in centenariis et millenis ordinibus: 150^b. 35^{a2} (29, 5) Nonne iste est dauid cui caneabant per choros percussit saul in milibus suis et dauid in decem milibus suis. Non bene hoc intellexerunt quod ab aliis audierunt 40 saul percussit mille et dauid decem milia. ideo sic confuse locuti sunt: 150^b (cantabant).

ZWEITES BUCH.

- (1, 1) Factum est autem postquam mortuus est saul usque et maneret in sicelech dies duos. Secundum artem diebus duobus dicere debuit: 150^b (autem *fehlt*; dici).
- (1, 2) Ueste conscissa et puluere conspersus caput .i. uestem ha(35^{a3})bens conscissam et puluere aspersum caput habens: 150^b (aspersvs; puluerem; habens caput).
- 5 (1, 10) Et tuli diadema .i. coronam l galeam. Dicunt hebrei quod iste filius doech idumei fuisset et hæc a patre suo fuisse commendata: 150^b (Dicunt enim; doech idumei filius esset). (1, 15) Accedens irruere in eum. Istud participium quando sic ponitur uim coniunctionis tenet. sic et alia participia: 150^b (coniunctionis; sicut et in alia participatione). (1, 18) Ut docerent filios iuda arcum. uidelicet ut scirent
- 10 hanc artem ut alia uice arcu pugnare possent. Aliter (35^{b1}) luctum belli. ut populo interfec | omnes luctum haberent: 150^b (iuda] uidere; interfecto). (1, 19) Inelyti .i. nobiles: 150^b. (1, 20) In competis .i. in plurimis ui(35^{b2})is ut multi hoc non audiant. quasi dicat ne lætentur inde: 150^b. 151^a (in conpluribus). (1, 21) Neque sint agri primitiarum. uidelicet ubi primitiæ nascantur fructus. utrum ista interpre-
- 15 tatio adhuc sic maneat in dubium apud nos est: 151^a (primiciæ; ista imprecatio; dubio). (1, 22) A sanguine interfectorum id ab ira interficientium qui eos interfecerunt. Iste genitivus ab illo nomine uenit quod est interfecto. Ideo hoc dico quia interfectus interfecti similiter facit genitivum pluralis: 151^a. Ab adipe fortium .i. a superbia: 151^a. Nunquam rediit retrorsum .i. inanis et inutiliter: 151^a (.i.
- 20 uana et inutilis). Non est reuersus inanis .i. sine uictoria nisi modo quasi dixisset. Ionathan in excelsis tuis occisus est .i. montibus tuis. Uerba doloris sunt. Aliter. quasi dixisset dauid O saul. ionathan in peccato tuo et inobedientia tua occisus est: 151^a (occisus es, *darüber* l est; dauid *fehlt*). 35^{b3} (2, 5) Iabes galaad. Iabes locus erat. Galaad nomen gentis: 151^a (Lapes; lapses). (2, 6) Nunc retribuet dominus
- 25 misericordiam et ueritatem .i. fidem quam circa saul custodistis. Aliter. misericordiam in presenti seculo ueritatem in futuro: 151^a (retribuet uobis). (2, 9) Et super uniuersum israel. scilicet preter tribum iuda: 151^a (israel uniuersum). (2, 8) Per castra .i. per tribus israel: 151^a. (2, 14) Surgant pueri et ludant coram nobis. Ad singulare certamen missi sunt ex utraque parte duodecim. sed ab utris-
- 30 que partibus ceciderunt. Constituerant enim pactum inter se tale ut si quis eorum uictor extitisset eius in parte (36^{a1}) cederet potestas regni: 151^a (parte *fehlt*; in partem). (2, 26) Num usque ad interuentionem tuam mero desueuit? quasi dicat num omnes nos interficere uis?: 151^a (Numquid omnes). An ignoras. quod periculosa sit desperatio. sub in deo ut ad ueniam uenire non possimus? quasi dixisset si ad
- 35 desperationem nos adduxeris forsitan talis tibi eueniet eo quod populum hunc delere niteris: 151^{ab} (ut ueniam inuenire; euenie&). 36^{a2} (3, 8) Numquid caput canis ego sum. Caput canis se dicit esse .i. uilem eo quod a domo iuda sic haberetur sicut latratus canis l eo quod princeps foret canum .i. stultorum hominum: 151^b (dauid. l iuda). 36^{a3} (3, 29) Fluxum seminis sustinens .i. luxuriosus: 151^b (fluxus).
- 40 Tenens fusum et gladio cadens .i. ancillæ aliis seruitentes. Ista imprecatio utrum ita mansisset necne ignoramus: 151^b (utrum mansisset annon). (3, 34) Congemians .i. multiplicans luctum: 151^b. (3, 31) Exequia officia et seruitia mortuorum

sunt: 151^b. (3, 39) Delicatus .i. quasi infans in deliciis nutritus et sum rex nouiter unctus. quasi dicat et ideo filii saruię duri mihi sunt .i. importabiles: 151^b (nouiter rex). 36^{b1} (4, 6) Assumentes spicas tritici. uidelicet pro excusatione si uigilaret et hæc ei essent quasi primitię: 151^b. (?) Munus .i. uirtus: 151^b. (5, 2) Tu 5 pasces tu doces: 151^b (*das zweite tu*) .i. (5, 6) Nisi abstuleris cecos et claudos. irridendo hoc dicebant. quasi dixissent quanto magis potentes? nec etiam cecos hinc eicere poteris: 151^b. (5, 8) Qui percussisset iebuseum pro habitatoribus terrę: 151^b. Et tetigisset domatum fistulas .i. culmina domorum l turres pugnantium (36^{b2}) seu aqueductus ex plumbo factos occulte uenientium aquarum per fistulas 10 in ciuitatem: 151^b (factus). 36^{b3} (5, 9) Et edificauit per gyrum amello .i. intra ciuitatem fecit muros quoniam amello in nostra lingua sonat plenitudo murorum: 151^b. 37^{a1} (5, 23) Ex aduerso pyrurum .i. ex alia parte ubi erat silua de pyris ne eos uidere potuissent. ideo hoc iussit antequam super eos uenirent: 151^b (uenirent super eos). (5, 24) Et cum audieritis sonitum gradientis .i. uentum missum 15 angelico ministerio: 151^b (audieris). (6, 11) Et benedixit dominus Obethedom propter arcam. uidelicet quia dominus dedit ei tunc filium quem antea non habuerat: 151^b (be|dixit; filium tunc quod ante). 37^{a2} (6, 20) Ut benediceret domui sui .i. ut beneficeret familię suę: 151^b (domui suę). (6, 22) Et ludam et uilior fiam .i. magis humilis: 151^b. (7, 3) Uade fac. fefellit in hoc nathan quia os domini 20 non interrogauit: 151^b. 152^a. 37^{a3} (7, 9) Magnorum sub regum qualis fuit abraham isaac et iacob: 152^a. (7, 10) Et ponam locum sub pacis: 152^a. Et plantabo eum .i. populum israel: 152^a. Sub eo .i. sub dauid: 152^a. (7, 11) Quod domum .i. filios: 152^a. (7, 14) Et in plagis filiorum hominum id aduersariorum: 152^a. (7, 18) Ingressus est. uidelicet ubi tetenderat tabernaculum de coriis compositum 25 et ubi erat arca domini: 152^a (dei). Huc usque .i. usque ad istud tempus quando fecisti me regem fore: 152^a (usque huc). 37^{b1} (7, 19) Ista est lex adam. sub ut moriar sicut et adam post preceptum uiolatum mortuus est: 152^a. (7, 23) Quę gens est in terra ut populus tuus israel. sub nulla: 152^a (Quę est in terra gens; .i. nulla). Propter quam iuit deus .i. descendit in egyptum ut redimeret eam: 152^a (egypto; eam *fehlt*). Et poneret sibi nomen. uidelicet ut deus eorum uocaretur et ipse populus eius: 152^a (uocaretur eorum). (7, 27) Reuelasti aurem .i. aperuisti. quia abstulisti quasi dicat de auribus meis uelum ignorantię: 152^a (qui). Propterea inuenit seruus tuus (tuu' *a*) cor suum .i. audaciam in corde meo ut orarem oratione hac: 152^a (adorarem). 37^{b2} (8, 1) Et tulit dauid frenum tributi .i. iugum serui- 35 tutis et ipsos sibi fecit tributarios. de illis dicit quos tulit de potestate philistinorum: 152^{ab} (fecit sibi). (8, 2) Et mensus est eas funiculo coęquans terrę .i. sic rededit eos sub sua potestate sic faciunt illi qui solent mensurare terras suas cum funiculis. sicut mos antiquorum est facere atque in sua potestate si inde aliquid ablatum erat redigere: 152^b (sicut faciunt; erat facere; suam potestatem). Mensus 40 est duos funiculos .i. fecit duas descriptiones. vnam ut qui ei uoluntarię seruiret uiueret alteram ut ille qui inuitus moreretur: 152^b (duas fecit). (8, 4) Subneruauit iugales curruum .i. uentres equorum perforauit qui iungebantur curru: 152^b. (8, 5) Siria damasci. damascus ciuitas in syria est: 152^b (est in syria). 37^{b3} (8, 7)

- Arma aurea .i. scuta uno modo: 152^b. (8, 12) Et de manubiis .i. substantiis. quoniam manubię pro omni substantia ponuntur. et est semper numeri pluralis: 152^b (ponitur; numerus). (8, 13) Fecit sibi dauid nomen .i. erexit fornecem triumphalem post peractam uictoriam: 152^b (actam). (8, 14) Statuitque presidium .i. 5 posuit ibi fortitudinem custodum ex gente sua: 152^b (et statuit; de gente). (8, 16) A commentariis .i. super librariorum l magister erat librariorum qui libros custodiebant: 152^b (l qui). (8, 17) Scriba doctor: 152^b (.i. doctor legum). (8, 18) Super cerethi et phelethi .i. super mortificantes et uiuificantes. quoniam sine istorum iudicio nullus interficiebatur: 152^b. Sacerdotes .i. magistri: 152^b. 38^{a1} (10, 6)
- 10 Conduxerunt mercede .i. dederunt precium illis ut eis essent adiutores contra dauid: 152^b (illis precium). (10, 17) Contraxit omnem israhalem .i. secum adduxit et ad se uenire fecit: 152^b (*nur* .i. adduxit secum). (10, 19) In presidio in adiutorio: 152^b (.i. in). (11, 2) Ex aduerso .i. contra se: 152^b. (11, 4) Dormiuit cum ea .i. concubuit. Ab immunditia sua .i. a sterilitate sua quoniam usque tunc sterilis
- 15 mansit. Quecunque enim antiquitus mulier sine filiis esset quasi pro maledictione ei reputabatur: 152^b. 38^{a2} (11, 27) Displicuit uerbum. uerbum posuit pro facto: 153^a. 38^{a3} (12, 11) De domo tua .i. de filiis tuis: 153^a (Hoc est de). Proximo tuo .i. absalon: 153^a. In oculis solis huius .i. in aperto l omnibus hominibus uidentibus sicut et factum est: 153^a. (12, 16) Et ieiunauit dauid ieiunio. uide-
- 20 licet VII diebus: 153^a. (12, 20) Et lotus sub aqua: 153^a. Unctusque est. oleo uidelicet quoniam talis erat illorum consuetudo: 153^a. Cumque mutasset uestem .i. cilicium: 153^a. (12, 31) Serrauit .i. serris diuisit (39^{b1}) corpora illorum propter hoc malum quod retro fecit suis: 153^a (eorum; fecerunt sui). Diuisitque cultris .i. cum cultris diuisit corpora illorum sicut dixi. et sic super ea faciebat currus
- 25 ferreos ire: 153^a. Et transduxit in typo laterum .i. decoquebat ipsa corpora in igne in similitudine laterum uidelicet sicut tegulę decoqui solent: 153^a (per ignem; similitudinem). (13, 6) Sorbiciunculas mihi .i. ut coquat duo oua sorbilia: 153^a (ut coquat *fehlt*). 38^{b2} (13, 32) Quoniam in ore absalon erat positus .i. in odio ex die qua oppressit thamar: 153^a (oppresserat). (14, 4) Salua me rex .i. custodi me
- 30 (*darüber* l serua me): 153^a (Serua). (14, 7) Ut non supersit uiro meo nomen. uidelicet filii quia nomen patris filius est: 153^a (sit super; quoniam). (14, 9) Rex autem sit innocens. uidelicet (38^{b3}) absque culpa es. eo quod absalon ammon dignum morte interfecit: 153^a (Videlicet filii quia absque; ammon digna). 39^{a1} (14, 17) Ut fiat uerbum regis quasi sacrificium .i. ita sanctum et immaculatum: 153^a (in-
- 35 uiolatum). Ut nec benedictione nec maledictione moueatur .i. nec in prosperis eleuetur nec in aduersis turbetur sed uiam regiam incedens: 153^{ab} (rectam). (14, 19) Numquid manus ioab .i. consilium? manus posuit pro consilio: 153^b. (14, 26) Pondere publico. uidelicet illo qui erat in sanctuario: 153^b. (15, 4) Qui habent negocium .i. querellam aliquam et iustę iudicem?: 153^b (ut iuste). 39^{a2} (15, 7)
- 40 Post quatuor annos. uidelicet postquam reuersus est de gessur: 153^b (gessur). Uadam et reddam uota mea. mentiendo dixit se uotum uouisse .i. orationem facturum in loco quo requiescunt abraham isaac et iacob: 153^b. (15, 24) Et ascendit abiathar. ascendisse dicitur .i. adorasse. Et quia per oraculum diuinum (39^{a3}) ei responsum

- non fuit ideo in subsequentibus dixit dauid ut reportaretur arca dei in urbem: 153^b (orasse). Donec expletus est omnis populus .i. donec pertransiuit: 153^b. (15, 31) Infatua .i. inutile redde: 153^b. (16, 10) Quid mihi et uobis est filii sarui? ac si diceret Numquid vultis istum interficere sicut interfecistis abner?: 153^b
- 5 (est *fehlt*). Dominus precepit .i. permisit: 153^b. (16, 17) Hęc est inquit gratia ad amicū tuum. .i. fides quod dauid dimisisti amicū tuū et cum eo non isti. quod non affirmando sed negando pronuntiandum est: 153^b (quod amicū tuū dauid dimisisti). 39^{b1} (17, 3) Et reducam uniuersum populum. quomodo omnem. subauditur genus hominum reuerti solet. uidelicet sicut reuerti solet cum amisso in
- 10 prelio rege reuertitur sic uniuersus populus reuertatur ad te: 153^b (populum *fehlt*; in amisso prelio). (17, 17) Non enim poterant uidere. subauditur quę fiebant coram absalon: 153^b. 39^{b2} (19, 19) Uelamen cooperimentum ianuarum: 153^b (.i. cooperimentum). Siccans phtisanas .i. milium sicut dicunt. I grana hordei humecta: 153^b. (17, 23) Suspendio interiit. ideo hoc fecit quia cognouerat dauid regnaturum: 153^b. 39^{b3} (18, 3) Quia tu unus pro x milibus computaris. Sic et alii reges faciunt. quoniam si quilibet rex cadat in prelio quasi omnis desolatus populus terga uertit: 153^b. 154^a (desolatus sit). In urbe presidio .i. ut tu ipse sis presidium et quasi locus tutissimus nobis et maneat sicut dixi nobis in adiutorio et defensione: 154^a (in presidio; adiutorium et defensionem). (18, 5) Seruate mihi puerum
- 20 absalon. Ideo hoc iussit ne occideretur quoniam sciebat animam illius ad locum pęnarum descensuram propter opus nefarium quod egit circa ipsum ac fratrem suum ammon: 154^a (discessuram; ac] et; ammon). (18, 17) Saltus .i. fossę quę erant in saltu .i. in silua ubi inproiise cadebant: 154^a. (18, 14) Sed aggrediar .i. interficiam: 154^a (interficiam eum). (18, 18) Titulum .i. fornicem triumphalem.
- 25 et appellatur manus absalon .i. opus illius: 154^a (illius opus). 40^{a1} (18, 23) Per uiam compendii per uiam breuiorem: 154^a. (18, 17) Israel fugit in tabernacula sua. de illis dicit qui cum absalon uenerunt: 154^a. 40^{a2} (19, 36) Vicissitudine .i. retributione: 154^a. (19, 43) Decem partibus maior ego sum. filii ioseph dicebant hęc .i. tribus effraim quia primogeniti erant adoptione ab iacob culpa ruben: 154^a. 40^{a3} (20, 14) Omnesque uiri electi congregati fuerant ad siba. uidelicet ex tribu beniamin non ex aliis tribubus. Ideo dauid amase principem militię constituit pro ioab quoniam ualde circa eum tristis erat pro interfectione absalon filii sui: 154^a (filii sui absalon). (20, 18) Qui interrogant. interrogent in abela. Ac si diceret si quis uestrum consulere uult quid uobis euenire debeat hic poteritis uerum
- 35 accipere responsum. Ideo hoc dicebat quoniam ibi semper sapientes fuerunt a quibus petebatur consilium: 154^a (in *vor* abela *fehlt*; semper *fehlt*). 40^{b1} (21, 3) Ut benedicatis hereditati domini .i. ut oretis pro filiis israel: 154^a (hereditatem). 40^{b2} (21, 18) Tunc percussit subbochai de usati. a loco unde fuit ipse subbochai. Quem percussit? seph qui fuit de stirpe arapha: 154^a (rapha). (21, 19) A deo
- 40 datus dicitur dauid quia a deo fuit electus in regno: 154^{ab}. Filius saltus quasi filius siluarum quoniam de saltu ubi oues pascebat eductus est: 154^b. Polimitarius quia de genere beseleel mater eius fuit qui fuit optimus polimitarius: 154^b (betseel). Bethleemites quoniam de bethleem fuit: 154^b. (22, 2) Dominus petra mea .i.

- fortitudo mea: 154^b (pera). (22, 3) Deus meus fortis meus quoniam tu das mihi fortitudinem: 154^b. Et cornu salutis meę. id defensio meę salutis: 154^b. (22, 4) Laudabilem inuocabo dominum qui dignus est. uidelicet ut ab hominibus laudetur et glorificetur: 154^b (Laudans; omnibus). (22, 5) Contriciones mortis id pene: 5 154^b (Contricionem). Torrentes belial .i. persecu(40^{b3})tiones diaboli: 154^b. (22, 6) Funes inferi .i. peccata: 154^b. Preuenerunt me laquei mortis .i. deceptiones animarum: 154^b. (23, 1) Hęc sunt uerba nouissima dauid. nouissima sunt uno modo post finem psalmi istius. I nouissima sunt quia post psalterium hoc metrum composuisse dicitur in quo ait Dixit dauid filius isai dixit uir cui constitutum est 10 de christo dei iacob. Sic loquitur dauid de sua persona quasi de alia. quasi dicat cui constitutum est ut de semine iacob nascatur ille qui est deus iacob: 154^b. Egregius psaltes .i. nobilis cantor: 154^b (psalta). (23, 2) Spiritus domini locutus est per me .i. spiritus dei patris: 154^b. Et sermo eius .i. filius eius per linguam meam: 154^b (liguam). (23, 3) Deus israel .i. deus uidentium se: 154^b (Fortis 15 israel). Fortis israel .i. per quem israel fortis est: 154^b. Iustus dominator in timore dei. Secundum quod homo fuit dicitur timere patris personam: 154^b. (23, 4) Sicut lux aurore oriente sole. Ac si diceret sicut precedit lux quę uocatur aurora solis ita dauid in sua prophetia et in suo (41^{a1}) cantu precessit christum qui est uerus sol quoniam de ipso multa prophetauit. et per ipsum cepit populus 20 esse fidelis. Alii de iohanne hoc intellegere uolunt: 154^b. (23, 5) Domus mea .i. familia mea. Ac si dicat non eram dignus ut de semine meo nasceretur salus mundi sicut ipse per suum mihi mandauit prophetam: 154^b (saluator; madauit). Et omnis uoluntas sub in illo est: 155^a (est *fehll*). Nec est quicquam ex ea .i. ex ipsa salute: 155^a. Quod non germinet quoniam qui ex ipso procedunt faciunt 25 opera salutis et reddunt fructum iustitię: 155^a (quoniam ex ipso procedunt qui). (23, 6) Euellentur quia sicut spinę digne sunt igni ita et preuaricatores ęternis penis: 155^a (euelluntur; igne). (23, 7) Et si quis tangere uoluerit eas .i. si quis contendere uoluerit contra ipsos hereticos armabitur ferro et lancea .i. doctrina patris et filii et spiritus sancti ut ipsorum uerbis resistere possit: 155^a. (23, 8) 30 Sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres. De (41^{a2}) iesbaa dicit sicut in libro paralipomenon manifestatur. Ipse fuit unus et primus inter tres fortissimos et ipse habuit ministerium docendi: 155^a (iesbaan). Ipse est quasi tenerrimus ligni uermiculus quoniam multum humilis fuit inter suos s. ferocissimus inter aduersarios: 155^a (quasi *fehll*; aduersos). Qui octingentos interfecit impetu uno. 35 Dicit eum sic fecisse in una pugna cum esset simul cum dauid. Hoc quod de iesbaa actenus dixi quidam de dauid intellegere uolunt diuidentes sic. Hęc sunt nomina fortium sub israel et postea inferentes. dauid sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres: 155^a (esset dauid simul). (23, 9) Secundus fuit eleazar inter tres fortes qui erant cum dauid quando exprobrauerunt philistim .i. quando 40 multa circa dauid dixerunt blasphemia: 155^a (multam — blasphemiam). 41^{a3} (23, 10) Et obrigesceret cum gladio. uidelicet ut eam ad se retrahere nequiret pre nimia lassitudine atque dolore. Tertius fuit semma: 155^a (pro nimia; semmaa). (23, 12) Et intuitus .i. auxiliatus: 155^a (tuⁱtus). (23, 13) Nec non et ante descenderant

- tres qui erant principes inter xxx. Non de iesbaa et eleazar atque semma dicit sed de abisai et subbochai seu banaiam filium ioiade uiri fortissimi. ipsi descenderunt propter aquam in bethleem. istis vero abisai princeps erat sicut superioribus iesbaa: 155^a (semmaa; banaia filio; Iste, *darüber* I is). (23, 15) Si quis mihi daret potum 5 aquę. non desiderio aquę hoc dixit sed probationis causa ut experiret in illis quis eorum audacior fuisset: 155^b. 41^{b1} (23, 18 f) Nominatus in tribus et inter tres nobilior. uidelicet inter illos qui aquam attulerunt dauid: 155^b. Sed usque ad tres (*darüber* s. primos) non peruenerat. i. ad iesbaan et eleazar ac semma: 155^b (primos *übergeschr.*; peruenit; semmaa). (23, 20) Ipse percussit duos leones moab 10 i. banaias percussit duos principes de genere moabitarum: 155^b (ipse *übergeschr.*; genere moab). Ipse percussit leonem in media cisterna. Dicunt quod sic fecisset casu in ea incidens ipse leo. Erat enim plena niue et ideo ab eo interfectus est. Uel de ioab hoc intellegi uolunt quem interfecit sicut dicunt in domo domini ubi tenebat cornua altaris: 155^b (leonem *aus* duos leones *mit rasur korr.*; eam; plenus; 15 cornu). (23, 21) Dignum spectaculo i. qui dig(41^{b2})nus erat ut spectaretur i. 15 uideretur. quoniam spectare videre dicimus: 155^b. (24, 1) Et addidit furor domini. quoniam iam antea eis iratus fuit. sed nunc addita est eius ira quia gloriabantur se nimis in multiplicatione et gloria: 155^b. Commouitque dauid. uidelicet furor domini ut eos numeraret. sed diabolo instigante hoc iussit facere: 155^b. (24, 4) 20 Optinuit i. superauit: 155^b (Optomis). (24, 10) Percussit cor dauid eum i. penituit eum de hoc facto in corde suo: 155^b. 41^{b3} (24, 16) Cumque extendisset manum angelus domini. Vidente dauid hoc factum fuit: 155^b (hoc fuit factum). (24, 18) Areuna proprium nomen est cuiusdam ierosolimitę: 155^b (Areuna enim; est nomen cuiusdam). (24, 17) Manus tua i. flagellum tuum. quoniam ego in 25 hoc multum peccaui: 155^b. 42^{a1} (24, 21) Quę crassatur (*c in g korr. saec. xv*). i. seuit et crescit. Crassare alio modo uastare atque predare dicimus: 155^b (grassatur; grassare; predare *in* predari *korr.*). (24, 24) Gratuita i. gratis data et absque precio: 155^b.

DRITTES BUCH.

- (1, 36) Sic loquatur dominus deus i. sic perficiat eum semper sicut per te nunc 30 locutus est: 155^b. 42^{a2} (2, 3) Et obserua custodias id legem: 155^b (custodes). (2, 5) Et posuit cruorem prelii in balteo suo i. in fortitudine sua et gloria quoniam sibi asscribere uolebat uictoriam fortitudinis de tantis trucidatis et iactanter se ostentare vic(42^{a3})torem et gloriam solus habere. Aliter. exprobrando atque exaggerando talia dauid loquebatur de ioab ac si diceret Ille qui bellando viriliter sanguinem 35 effundere in prelio debuerat. ipsum nimirum dolose ac inprouise cum sica absconsa effudit in balteo i. in sinu suo quoniam balteum uocamus cingulum quo accingitur sinus et ipse cruor decidit in calciamenta ioab: 155^b. 156^a (de tantis *fehlt*; iactantę; locutus est; debuerat in prelio; cum sit absconsa). (2, 9) Tu noli pati eum 40 innoxium. ideo iussit eum interficere ut lex in eo impleta esset quoniam qui maledixerit regi dignus est morti I ut anima illius perdita non esset propter ipsum peccatum quod egit contra illum. Similiter et de ioab fieri iussit: 156^a. (2, 23)

Contra animam suam locutus est adonias. uidelicet propter hoc quod petiuit uxorem patris sui. uxorem dico quia secundum legem eam accepit. (42^{b1}) quamuis cum ea non concubisset pro nimia senectute: 156^a (est. Adoniam dixit). (2, 25) Per manum banaie .i. potestatem. et interfecit eum: 156^a. (2, 27) Eiecit ergo salomon
5 abiathar. Hic translatum est sacerdocium a domo heli iuxta uerbum domini et rediit ad domum eleazari filii aaron: 156^a. (2, 31) Sanguinem innocentem .i. peccatum: 156^a. Meliores se .i. uictores. Quamuis enim non ita fuissent fortes sicut ioab tamen non ita fuerunt subdoli et insidiosi sicut ille et ideo meliores: 156^a (iustiores; non ita tamen). (2, 34) Et aggressus est (*dies wort übergeschr.*) eum .i.
10 uenit super eum: 156^a. 42^{b2} (3, 1) Et affinitate .i. uicinitate amicitia: 156^a (uicinitate et coniunctione atque). (3, 5) Per somnium nocte. Ideo ei in nocte apparuit quia non erat in ea bonitate perseueratvrus qua ceperat sicut fuit pater eius. hęc prefigurabatur illa noctis apparitio sicut dicunt: 156^{ab} (illius noctis). (3, 14) Longos faciam dies tuos .i. felices secundum sanctum gregorium quoniam
15 dicit neminem in alio tempore posse mori nisi in ipso quo moritur. Aliter. quod dicit ut faciam longos dies tuos .i. ut longo uiuas tempore secundum hieronimum qui ita loquitur quod nequaquam dies mortis singulis prestity(42^{b3})ta sit. sed uoluntate dei et ignotis mortalibus causis ¶ uiuat aliquis ¶ moriatur. Quis istorum magis sequendus sit perpendat apud se unusquisque: 156^b (sanctum *fehlt*; per-
20 pendeat). (4, 7) Super annonam regis .i. super omnem substantiam illius: 156^b. 43^{a1} (5, 15) Latomorum . . . ¶ lapidum cesores. quoniam thomus incisio dicitur: 157^a. (5, 18) Biblii .i. carpentarii. a loco enim ita uocantur quoniam proprium nomen gentis est: 157^a. 43^{a2} (6, 2) Domus autem habebat LX. cubitos in longitudine. uidelicet usque ad sancta sanctorum: 157^a. Et xxx cubitos in altitudine. scilicet
25 a terra usque ad prima laquearia. a prima usque ad secunda similiter xxx. Deinde usque ad summitatem lx. qui sunt simul cxx. Tanta enim fuit eius altitudo. sicut in paralyponenon monstratur: 157^a (primis usque ad secundam: qui *fehlt*; cxxx). (6, 5) Tabulata per gyrum. Super omnem summitatem factum est cooperimentum: 157^a (operimentum). (6, 10) Et edificauit tabulatum super omnem domum
30 quinque cubitis altitudinis. hoc in gyro factum fuit in superiori parte in modum podiorum: 157^a (super omnem domum tabulatum; cubitos). 43^{a3} (6, 17) Porro XL cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi. De sancta sanctorum dicit: 157^a. (6, 18) Lapis in pariete. uidelicet interius: 157^a. (6, 21) Domum autem ante
oraculum operuit auro .i. corum ubi sacerdotes stabant: 157^{ab} (autem *fehlt*). (6, 30)
35 Sed et pauimentum domus textit auro intrinsecus. uidelicet ubi erat arca: 157^b (arca erat). Et extrinsecus ubi erant mensę et sacerdotes: 157^b (scilicet ubi). 43^{b1} (6, 34) Altrinsecus .i. iuxta altervm: 157^b. (7, 2) Domus saltus libani .i. domus de siluis libani. Nam libanus mons est unde ipsa ligna uenerant: 157^b (Edificauit domum; uenerunt). Deambulacra .i. deambulationes: 157^b. (7, 7) Tri-
40 bunal .i. iudicaria potestas: 157^b (iudicaria). (7, 9) Serrati .i. iuncti: 157^b. (7, 15) Et linea XII. cubitorum ambiebat columnam. Ad hoc posita fuit linea .i. circulus ut uideretur grossitudo illius: 157^b. 43^{b2} (7, 23) Mare fusile .i. uas ubi lauabant sacerdotes manus: 157^b. Et resticula xxx cubitorum cingebat illud.

- videlicet quia tribus uicibus ambiebat illud: 157^b. (7, 24) Hystriatarum .i. ioculatorum qui stabant super XII boues: 157^b. (7, 28) Interrasile erat .i. spacium inter sculpturam habebat aliquod: 157^b (sculturam). (7, 29) Et plectas .i. crateras l laminas: 157^b (lamminas). (7, 30 f) Umeruli super luterem. Os quoque luteris
- 5 intrinsecus erat .i. foramen ad aquam emundandam et foris (43^{b3}) proiciendam: 157^b (subter; intrinsecus; foras). (7, 31) Et quod forinsecus apparebat unius cubiti erat. videlicet preter illud quod intus in ipsa conca eminebat quia inter utrumque unum cubitum et dimidium habebat. Unde hoc dictum sit nisi de quo ipsum foramen clausum erat non satis uideo: 157^b (nisi quod ipsum). (7, 36) Ut non
- 10 celata .i. absconsa. ceu absconduntur gemme in opere fabrili sed quasi apposita ex alio opere uideantur hoc in anaglyfis conspiciere possumus: 157^b (abscondita). (7, 40) Scutras. uasa enea equalia in fundo et habent altitudinem et sunt (*dies wort übergeschr.*) cooperta desuper. calent in eis quod uoluerint: 157^b. 158^a (.i. uasa; in fundo equalia. Habent; coperta desuper. aptaque ad calefaciendum quod
- 15 necesse fuerit). Amulas fialas altiores in similitudine urceoli *und darüber* sed altiora sunt: 158^a (Fecit et amulas. Simil uasa sunt ad similitudinem urceolorum sed altiora sunt). 44^{a1} (7, 47) Et posuit salomon omnia uasa. sub in domo sua: 158^a. (8, 12) Dominus dixit ut habitaret in nebula. Ubi hoc scriptum sit non reperitur nisi hic aput nos. In nebula dominus habitat. scilicet quia nullus mortalis eum
- 20 uidere potest sed ipse omnes uidet: 158^a (uidit). (8, 27) Ergone putandum est quod uere deus habitet super terram. uidelicet localiter sicut homo?: 158^a. (8, 38) Deuotatio et inprecatio vnum est. et est mala inprecatio: 158^a. (8, 51) Fornacis ferreę .i. de dura (44^{a2}) et grauissima seruitute: 158^a. (8, 66) Et in die octaua dimisit populos. Quomodo dicit octaua die quando XLII. fuerunt. sed a secunda
- 25 ebdomada octaua dies fuit: 158^a (die octaua). 44^{a3} (9, 13) Terram chapul .i. non placentem sibi: 158^a (chabul). (9, 19) Et in libano .i. in domum (44^{b1}) de lignis libani factam quoniam libanus mons est unde ipsa ligna uenerunt (*vgl. oben zu 7, 2*): 158^a. (9, 24) De ciuitate dauid de hierusalem: 158^a (scilicet de). (9, 26) Classem fecit .i. congregationem nauium: 158^a. (10, 5) Non habebat ultra spiritum. sub-
- 30 auditur audacię loquendi: 158^a. (10, 12) Fecit et fulera de lignis thiinis .i. gradus l lectorium: 158^a (thinis). (10, 14) Erat pondus auri quod afferebatur salomoni. uidelicet de aliis regionibus per mare: 158^a. (10, 16) Lamminas scuti unius. Ipsum scutum lamminam uocat l illam tensuram unde conficiebatur: 158^a (conficiebantur). 44^{b2} (11, 4) Cumque esset senex. non etate senex erat sed ex in-
- 35 firmitate nimia canum gestabat caput nec habebat (44^{b3}) plus quam .i. annos et .i.: 158^{ab}. (11, 13) Sed tribum unam dabo filio tuo id tribum iuda et beniamin qui pro una reputabantur propter uicinitatem sui: 158^b (que). (11, 27) Et coęquauit uoraginem id uallem concauam quam coęquauit et coniunxit ad domum suam: 158^b. 45^{a1} (12, 11) Scorpionibus. genus flagelli durissimi est cuius in
- 40 sumitate habere uidetur sicut dicunt ferrum aduncum de quo scinduntur tergora flagellantium et ideo scorpi uocatur. nam eius cauda curua esse uidetur et ex ipsa pereutiuntur inprouisi: 158^b (summitate; scorpius). (12, 16) Que nobis pars in dauid? hoc ceterę tribus dixerunt non iuda: 158^b. (12, 18) Et lapidauit eum

- omnis israel. uidelicet tribus iuda: 158^b. 45^{a2} (12, 32) In similitudinem sollemnitatis. pascha uidelicet: 158^b (paschæ). (13, 1) Et tus iaciente .i. cum turibulo huc illucque mouente: 158^b. 45^{a3} (13, 31) Sepelite me in sepulchro in quo uir dei sepultus est. Hic spiritum prophetiæ habuit. Sciuit profecto quod iosias deberet
5 omnia illorum ossa cremare et ideo iussit se in sepulchro uiri dei poni ne cum aliis postmodum incenderetur: 158^b (sepulcho .i.; ossa illorum; dei uiri). (13, 33) Implebat manum suam .i. hieroboam de munere et fiebat sacerdos: 158^b. (14, 10) Et clausum in israel .i. constrictum in aliqua infirmitate l in carcere: 158^b. 45^{b1} (15, 4) Lucernam .i. potestatem in hoc loco: 158^b. (15, 21) Intermisit .i.
10 dimisit: 158^b. (16, 3) Demetam posteriora baasa id secabo progeniem eius sicut secat messor messem suam ut ea nil remaneat et delebo eam: 158^b (ex ea). (16, 34) In abiram primitivo suo fundauit eam .i. quando primvm fundamentum posuit tunc pri(45^{b2})mogenitus ahihel mortuus est qui uocabatur abiram. Et quando posuit portas ciuitatis. tunc mortuus est segub nouissimus filius eius: 158^b. 159^a
15 (acheil; filius eius nouissimus). (17, 7) Post dies autem siccatus est torrens ex quo bibebat helias. uidelicet ut ob penuriam sui cor eius conuerteretur ad misericordiam illorum qui indigebant pluvia ut l sic oraret dominum pro eis: 159^a (siccatur; de quo; uidelicet *fehlt*; deum). (17, 9) Sarephta ciuitas gentilium erat in sidon constituta: 159^a (est. in sydone). 45^{b3} (17, 21) Et mensus est super
20 puerum .i. procidit super eum et conformauit membra sua membris illius: 159^a. (18, 22) Ego remansi solus propheta domini. In hoc uerbo peccauit helias ignorans. unde et reprehenditur: 159^b (ignorans *aus ignorant korr.*). 46^{a1} (18, 23) Et ego faciam bouem .i. immolabo: 159^b. (18, 30) Curauit altare .i. tulit lapides qui contaminati erant sacrificiis idolorum et posuit nouos: 159^b (Purgauit). (18, 34)
25 Implete ydrias aqua et fundite super holocaustum et super ligna. Ideo hoc iussit ut aqua fundaretur ne putarent inimici repositum ibi esse ignem: 159^b (funderetur). (18, 38) Lambens .i. siccans in loco hoc: 159^b (hoc loco). (19, 4) Sufficit mihi domine. sub quod actenus uixi. nunc (*übergeschr.*) tolle animam meam: 159^b. 46^{a2} (19, 17) Quicumque fugerit gladium hieu. interficiet eum helisevs. De hieu
30 autem narrat hystoria quod cultores baal interfecerit in templo. heliseus uero XLII. pueros quos maledixit qui ab ursis occisi sunt: 160^a (ieu *beidamal*; autem *fehlt*; quoniam cultores). (19, 19) Misit helias pallium suum super heliseum. Hęc erat consuetudo sicut dicunt quando aliis benedicebant et quando eos in discipulatu accipiebant: 160^a (Hoc; discipulatum). (19, 21) Tulit par boum et mactauit illud
35 in aratro id de aratro quoniam procidit illud et de ligno eius coxit illud: 160^a. 46^{a3} (20, 9) Initio faciam .i. prius l prima vice: 160^a (uoce). (20, 10) Si suffecerit puluis samarię id non suffecerit quia plus poterimus aggregare extrinsecus quam intrinsecus habeatur. Pugillis omnis populi qui sequitur me. Gloriabatur se impius benadab pro multitudine populi quam habebat. quasi diceret non habetis tantum
40 de terra in samaria quantum populus meus semel auferre potest si unusquisque plenum accipiat pugillum. l aliter. quantum econtra extra muros mittere populus suus pugillis plenis poterat ut altitudini coequaretur ciuitatis murus. Ita sane si iuxta muros ipsa terra iactaretur: 160^a (Gloriabatur sepius; quem habebat; accipiet;

- muros ciuitatis). (20, 11) Non gloriatur accinctus ꝑque ut discinctus. qui non incoauit ꝑqualiter ut ille qui iam redit de prelio et discincta iam habet arma post peractam victoriam. Nam ille qui adhuc in prelio est accinctus esse dicitur quoniam nescit utrum uictor an uictus existere debeat: 160^a (gloriabitur; rediit; 5 adhuc ille qui in). 46^{b1} (20, 33) Quod acceperunt uiri pro omine. uidelicet ex hoc quod dixit frater meus est. hoc dixerunt fore augurium. et ibi intellexerunt uitalem esse regem: 160^a (uidelicet *fehlt*). (20, 35) Tunc uir quidam usque percute me. Sed ille noluit et ideo interfectus est a leone. sic contigit regi israel. noluit percutere regem syriꝑ domino iubente. pro quo postea percussus est: 160^a.
- 10 46^{b2} (21, 10) Benedixit .i. maledixit quoniam audierat a famelicis quod quicumque maledixisset deum et regem secundum legem mori deberet: 160^{ab}. (21, 27) Ieiunauit et dormiuit in sacco. uidelicet non ductus ꝑnitentia hoc fecit sed pro presenti morte quoniam timuit mori sicut audierat: 160^b. (22, 8) Remansit vir unus. sub ab interfectione mea: 160^b (ad interfectionem meam). (22, 11) Uentilabis .i. 15 disperges: 160^b. 46^{b3} (22, 17) Reuertatur unusquisque in pace quoniam interfecto rege non sunt persecuti filios israel: 160^b. (22, 19) Uidi dominum sedentem super solium excelsum .i. super angelos quoniam ipsis presidet: 160^b. Et omnem exercitum cęli .i. ordines angelorum: 160^b. A dextris et a sinistris. Hoc autem ideo dictum est quia hominem uidit quoniam ante constitvtionem mundi predesti-
- 20 natus est a deo patre homo filius dei: 160^b. (22, 21) Spiritus .i. diabolus: 160^b. Stetit coram domino. Stetisse dicitur coram domino quia ubicunque fuerit in presentia dei est. non tamen ipse uidit deum sicut nec cecus solem. Et dicitur uenire et loqvi cum deo quoniam uoluntatem eius malam uidet semper deus: 160^b (uidet). (22, 25) Quando ingredieris cubiculum. hoc factum fuit quando hieu interfecit
- 25 cultores baal: 160^b (ieu). 47^{a1} (22, 28) Audite populi omnes. quasi dixisset Etsi rex audire non uult saltem uos audite et nolite ire in hoc prelium: 160^b. (22, 30) Sume arma. uidelicet ne recognoscaris rex esse: 160^b. (22, 32) Et exclamauit iosaphat. uidelicet ad deum ut misereretur ei: 160^b (eivs).

VIERTES BUCH.

- (1, 1) Preuaricatus est moab in israel .i. rebellauit contra israel quoniam antea 30 eis subditus fuit: 160^b (moab contra). (1, 2) Deum accaron. ciuitas erat ubi colebatur beelzebub: 160^b. 47^{a2} (1, 9) Homo dei rex precepit ut descendas. irridendo ac despiciendo talia loquebatur quoniam cultor idolorum erat et propterea dignam cum suis consecutus est mortem: 160^b. 161^a (precepit). (2, 2) Sede hic dominus misit me usque bethel. Cur tantus uir aliud pro alio dixerit manifestum est quoniam
- 35 uolebat probare perseuerantiam helisei: 161^a (bethl). (2, 9) Duplex spiritus .i. gratia spiritus sancti dupliciter in me maneat oro: 161^a. (2, 11) Diuiserunt utrumque .i. heliam et heliseum unum asumendo in paradysum ubi adam fuit et alterum relinquendo in terra: 161^a (unum assumendo). Per turbinem in cęlum .i. per caliginem l per rem occultam (47^{a3}) et secretam in hoc loco. Alias uero turbo
- 40 uentus dicitur. Cęlum aerem uocat in hoc loco: 161^a. (2, 12) Currus israel .i. ductor et portator israel. quasi dixisset quoniam actenus portator illorvm fuisti: 161^a.

- (2, 13) Et leuauit pallium heliç quod ceciderat ei. Ideo permisit illud cadere ut ipsum in memoria sui haberet donec viueret: 161^a (memoriam). (2, 21) Et non erit in eis ultra mors. uidelicet piscium. dicunt enim quod quicumque ex illa bibisset moriebatur et propterea sterilis erat .i. sine piscibus: 161^a (ultra in eis; uidelicet piscium *fehlt*; Dicunt quidam quod). (2, 23) Ascende calue ascende. irridendo hoc dicebant et ideo perierunt: 161^a. 47^{b1} (3, 14) Erubescerem .i. honorarem: 161^a. Nec attendissem .i. respexissem: 161^a (.i. nec). (3, 15) Adducite mihi psalten .i. cantorem ut per dulcedinem musicae mereretur gratiam spiritus sancti: 161^a. Et facta est super eum manus domini id spiritus domini I sermo domini: 161^a (*das letzte domini fehlt*). (3, 25) Muri fictiles .i. tegulosi quoniam tegulę ab artificibus coquuntur et ideo fictilia dicuntur: 161^{ab}. (4, 1) Creditor .i. prestitor: 161^b. 47^{b2} (4, 6) Stetitque oleum .i. non creuit amplius: 161^b. (4, 8) Mulier magna .i. magnę fidei: 161^b. (4, 13) In medio populi mei habito id pacifice cum omni populo meo uiuo et nulli noceo: 161^b. (4, 29) Non salutes eum. Ideo hoc precepit ne moram faceret in eundo: 161^b. (4, 39) Uitem siluestrem .i. labruscam: 161^b. Et collegit ex ea colocynthias .i. fructum eius. Dicunt quidam quod sunt cucurbitę agrestes et nimium amare: 162^a (colocinchidas; sint; agrestę). (5, 1) Naaman interpretatur decor I decorus: 162^a. 47^{b3} (5, 17) Onus duorum burdonum de terra .i. duos equos onustos de terra uestra quam scio fore sanctam ut inde faciam meum ad opus altare in quo deum iudeorum et uerum adorem. quoniam quasi dixisset nostra inutilis ad hoc faciendum est: 162^b (ad meum). (5, 18) Si adorauero remmon id non adorem illum nisi simulate propter dominum meum. sed uerum deum sicut dixi ut ignoscat mihi seruo tuo pro hac re: 162^b. (5, 19) Ab eo. uidelicet ab heliseo: 162^b. Electo tempore terrę .i. notato tempore. et consideratas kalendas et ipsum diem quando (48^{a1}) ipsam terram secum tulerat ut ipsum diem celebrare minime desisteret: 162^b (terrę tempore; ipsas kalendas; terram ipsam). (6, 17) Et ecce mons plenus equorum et currum igneorum. Exercitus iste quid aliud erat nisi exercitus angelorum?: 162^b. (6, 18) Percute gentem hanc cecitate. scilicet non oculis corporis sed oculis cordis. ne intellegant et cognoscant cum quo locuntur: 162^b. 163^a (hanc gentem; oculos *beidemal*; ut intellegant; eum cum). (6, 19) Duxit eos in samariam usque domine aperi oculos eorum ut uideant. uidelicet ut me recognoscant et sciant ubi sint: 163^a (ut cognoscant). (6, 23) Et ultra non uenerunt latrones syrie in terram israel. scilicet donec heliseus ibi fuit: 163^a (latrones non uenerunt; terram iuda, *darüber* I israel). (6, 27) De area an de torculari? Conturbatus talia reddidit. quasi dixisset ei aliis uer(48^{a2})bis De pane an de uino te saluam facere possum? Minime: 163^a (ei *fehlt*). (6, 33) Ecce tantum malum a domino est. quasi dixisset per te et per orationes tuas hoc malum sustinemus. Quid peius expectare possumus a domino quam modo sustinemus?: 163^a (*am beschnittenen rand nachgetragen*). (7, 1) Uno statere erit .i. uenundabitur uno statere quoniam stater medietas est antię. appendens aureos III. unde et uocatur stater quod tribus solidis stet: 163^a (*ebenfalls am beschnittenen rand nachgetragen*; antię est; et *fehlt*). (7, 7) In tenebris .i. in nocte quoniam tunc nox erat: 163^a. (7, 9) Hęc enim dies boni nuntii est. scilicet propter syrorum

- fugam. Nam filii israel estimabant muros ciuitatis circum(48^{a3})datos et ideo nullus foras ausus erat progredi: 163^a (illos quod habuissent muros ciuitatis circumdatos; ausus erat foras. (8, 11) Ad suffusionem vultus .i. usque ad effusionem lacrimarum: 163^a. (8, 15) Tulit stragulum .i. uestem quam habebat super se mortuus.
- 5 et infudit aquam. videlicet super corpus mortui. et tunc reposuit uestem super faciem eius: 163^a (aqua). (8, 17) Triginta duvm annorum erat in hoc loco: 163^a
^{orum} (duum). (9, 1) Tolle lenticulam olei. sic vocabatur illud uas ubi erat olei liquor: 163^a (uas illud). 48^{b1} (9, 8) Mingentem ad parietem .i. omnes qui stantes mingere poterant sicut maiores natu facere solent: 163^a. (9, 10) Aperuitque ostium
- 10 et fugit. uidelicet minister helisei: 163^a. (9, 11) Quid uenit insanus iste ad te? sic uocabant tempore illo prophetas: 163^a (in tempore). (9, 14) Coniurauit hieu .i. consociauit sibi illos ut uenirent sibi in adiutorium contra ioram regem israel: 163^a (ieu). (9, 18) Quid tibi et paci. sub nostrę est? quasi dixisset quid pertinet ad te de pace nostra?: 163^a. (9, 23) Insidię ochozia (*beide o aus a korr.*). sub
- 15 sunt contra nos. Iste ochozias (*beide o gleichfalls aus a korr.*) rex iuda fuerat: 163^{ab} (ahazię; ahazias; iudę fuit). 48^{b2} (9, 31) Numquid pax potest esse zamri? scilicet sicut non illi nec isti erit. quasi dixisset non ausa fuit hoc dicere ad hieu nomine tenus qui interfecit filium suum ioram sed magis hoc retorsit ad zamri qui similiter interfecit dominum suum de cuius progenię fuit hiev: 163^b (isti fuerit;
- 20 ausus; ieu; interfecit—zamri *und* de cuius—ieu *am beschnittenen rand nachgetragen*). (10, 8) Ponite ea ad duos acruos (*dariüber* cumulos) id facite inde duos cumulos. nam cumulus congregatio cuiuscunque rei dicitur: 163^b (Ponite ad duos cumulos; duos acruos). 48^{b3} (10, 12) Ad cameram pastorum ad domunculam curuam. quoniam camarus curuus dicitur: 163^b (camaram; .i. ad; camaris). (10, 21) A summo
- 25 usque ad summum .i. a principio usque ad finem: 163^b. (10, 26) De fano baal
¹.i. de domo eius vbi illius statua erat: 163^b (baab; illius ubi eius). (11, 1) Omne semen regium. uidelicet vt ipsa regnare potuisset sola: 163^b (ipsa sola regnare potuisset). (11, 4) Anno autem vii. misit ioiada et cet. Iste fuit pater zacharię sicut dicunt qui interfectus fuit inter templum et altare: 163^b (interfectus est).
- 30 (11, 6) Tertia pars uestrum introeat sabbato .i. in sabbato: 163^b. Et obseruet excubitum domus regis .i. custodiat seruitum regis: 163^b (Vt; domus *fehlt*; .i. ut; seruitutem). 49^{a1} Domus scutariorum .i. ubi habitabant illi qui scuta regis post eum ferebant ad custodiendum regem: 163^b (scutatoriorum). (11, 8) Septum templi. i. locum circumdatum: 163^b (sepem). (11, 12) Posuit super caput eius diadema
- 35 et testimonium .i. legem I lamminam sanctam ubi IIII. litterę erant sculptę: 163^b. (11, 14) Coniuratio coniuratio. videlicet contra me: 163^b (coniuratio *nur einmal*). (11, 15) Extra consepta templi .i. extra parietes templi in hoc loco: 163^b (septa). (11, 17) Pepigit foedus .i. constituit legem inter deum et homines (*am rand*): 163^b. (12, 5) Sarta tecta domus .i. composita I ređificata tecta: 163^b. 49^{a2} (12, 15) Et
- 40 non fiebat ratio his hominibus qui accipiebant pecuniam usque sed in fide tractabant eam .i. non tali modo eam accipiebant ut per singulos denarios inde rationem redderent sicut faciunt minus creduli. sed in fide illorum dabatur eis pecunia

- ipsa: 163^b. 164^a (tractabant eum; inde *fehlt*; ipsa *fehlt*). (13, 17) Aperi fenestram orientalem. Ideo illam aperi iussit heliseus eo quod illa in parte esset samaria de qua res monstrabatur et in quam partem sagittam direxisset: 164^a (Ideo aperiri; heliseus illam). Sagitta salutis domini et sagitta salutis contra syriam. quasi dixisset
- 5 heliseus ad ioas regem In hoc signo potes cognoscere te uictorem fore contra syrios et ipsam syriam a te superandam et hæc erit salus tua: 164^a (Sagite; salutis sagitta; ipsa syria; superatur). 49^{a3} (13, 18) Percute iaculo terram .i. baculo tuo. Sciebat heliseus ut quot uicibus percuteret ioas baculo terram tot etiam uicibus contra syrios haberet uictoriam: 164^a (.i. baculo tuo *fehlt*; cum baculo). (13, 21)
- 10 Quod ambulauit et tetigit ossa helisei. Hic ordo preposterus est quoniam prius tetigit ossa et reuixit et postea ambulauit: 164^a. (14, 7) Apprehendit petram. Petra in hoc loco nomen est civitatis: 164^a (petram in prelio. Petra). (14, 8) Ueni et uideamus nos .i. pugnemus aduersum nos: 164^a. (14, 9) Carduus libani misit ad cedrum. Amasiam uocauit carduum in comparatione sui. se ipsum cedrum propter
- 15 multitudinem populi quem secum habebat quoniam super x. tribus principatum habebat Amasiam uero super duas. et propter hoc talem composuit fabulam: 164^a (cedrum quæ est in libano dicens. Da filiam tuam filio meo uxorem; uocat; comparationem). (14, 11) Et uiderunt se .i. pugnaverunt inuicem intra se: 164^a (se ipse et amasias rex iuda). 49^{b1} (15, 5) Percussit dominus regem et factus est
- 20 leprosus. uidelicet propter incensum quod presumptuose obtulit domino cum sacerdos non esset: 164^a (presumptiose). (16, 3) Insuper et filium suum achaz consecrauit. sub demonibus: 164^a (et *fehlt*; aaz). Transferens per ignem .i. coquens in igne et sic demum immolans illum demonibus: 164^a. 49^{b2} (16, 10) Cumque uidisset altare damasci. uidelicet demonibus consecratum: 164^a. (16, 18) Musach sabbati
- 25 aedificium erat ubi mittebant reges munera sua sabbato quando ingrediebantur templum domini. Ipsum conuertit achaz in templum domini propter regem asyriorum: 164^{ab} (Musach sabbati quod edificauerat in templo; in sabbato). (17, 9) A turre custodum .i. a turre pastorum quoniam ibi turres edificatas habebant ubi pecora sua custodiebant: 164^b (custodum usque ad ciuitatem munitam). (17, 16)
- 30 Militiam cæli .i. solem et lunam et stellas. Ideo militiæ cæli dicuntur quoniam militant et seruiunt suo factori: 164^b (*das zweite cæli fehlt*; deseruiunt). 49^{b3} (17, 30) Uiri autem cutheni fecerunt nergel et cæ. Ista nomina idolorum sunt: 164^b. (18, 4) Uocauitque eum noestan (*scheint aus naastan von jüngerer hand korr.*) id anatheman: 164^b (naastan). (18, 5) Itaque post ezechiam non fuit similis ei de
- 35 cunctis regibus iuda. de illis dicit qui non regnauerunt nisi super iudam solummodo. Nam dauid et ceteri alii boni reges super x. tribus imperauerunt et ideo de illis non dicit: 164^b (alii *fehlt*). (18, 19) Qua niteris .i. confidis?: 164^b. 50^{a1} (18, 21) An speras in baculo harundineo .i. in rege ægyptiorum?: 164^b. (18, 34) Ubi est deus emath et arphat? nomina gentium sunt: 164^b (sunt gentium). 50^{a2} (19, 3)
- 40 Dies tribulationis et increpationis. sub sunt nobis: 164^b. Et blasphemie s. contra deum: 164^b. Uenerunt filii usque ad partum et uires non habet parturiens. Per similitudinem loquitur. quasi dixisset putauimus quod crescere debuissimus atque amplificare nec non et defendere nos contra inimicos nostros. sed hoc minime

- facimus quoniam nimis oppressi sumus et ideo vires non habemus repugnandi inimicos nostros: 164^b (habebat; contra inimicos). 50^{a3} (19, 23) In sumitate libani. libanum montem posuit pro tota hierusalem l habitatores terrę: 164^b (pro habitatoribus). Cedros eius .i. homines fortes: 164^b. 50^{b1} (19, 25) Blasmaui illud .i. 5 feci ipsum regem esse: 164^b (plasmaui). Et nunc adduxi. videlicet illum ad istam terram: 164^b. Erunt ciuitates munitę id gentes fortissimę: 164^b. In ruina collium .i. hominum fortissimorum. sic ivngendum est: 164^b. (19, 26) Et qui sedent in eis. scilicet in ipsis gentibus: 164^b (sedebant). (19, 28) Ponam circulum in naribus tuis. Similitudo est. quasi dixisset sic fortiter uos constringam sicut constringentur
- 10 muli chamis atque affligam: 165^a. 50^{b2} (19, 30) Mittet radicem deorsum id generabunt filios ad perfectionem: 165^a. (19, 31) De hierusalem egredientur reliquię .i. populus: 164^b. 165^a. Et quod saluetur de monte sion sub egredietur: 165^a. Zelus domini exercituum faciet hoc. uidelicet ut inde exeant reliquię .i. populus credens in deum: 165^a. (19, 35) Cumque diluculo surrexis(50^{b3})set. uidelicet
- 15 rabsaces: 165^a. Et recedens abiit ipse rabsaces cum decem tantummodo hominibus sicut tradunt iudei: 165^a. (20, 1) In diebus illis egrotauit ezechias usque ad mortem. Quare hoc fecit? scilicet quia superbivit parumper pro uictoria in assyrios reputans quod sua iusticia clades illa data esset: 165^a (fecit *fehlt*; pro sua). Precipe domui tuę .i. dispone et da omnia quicquid habes quoniam morte morieris:
- 20 165^a (omnia quecunque; quia). (20, 3) Fleuit ezechias fletu magno. uidelicet pro filio quem non habebat. Audierat enim quod de semine dauid de cuius erat progenie nasci deberet christus et ideo turbabatur ne periret (51^{a1}) in eo quod dauid promissum fuerat: 165^a (habuerat; quod in dauid). (20, 7) Et posuit isaias massam ficorum super ulcus eius et curatus est. Cur hoc fecit? ut conprobaretur ueritas
- 25 medicinę quod a deo data esset hominibus nec a quoquam pro defectu eam habere: 165^a (ficarum; quoquam hominum pro dispectu eam haberi). (20, 9) Uis ut ascendat umbra decem lineis? Decima enim hora iam terminata erat. duę adhuc restabant quoniam tunc XII. horarum erat dies. Sed illa tunc dies. ^{ta} ^{rum} XXX. II. horarum fuit. quoniam sicut dixi iam decima terminata erat. Iterum rediit retrorsum per
- 30 ipsas ^{ta} X. lineas ecce horę. XX. In descensione uero habuit similiter horas X. quod fiunt XXX. et post percurrit illas duas quę remanserant: 165^a (hora enim; et ecce; percurrit). 51^{a2} (20, 12) Audierat enim berodach rex babyloniorum quod egrotasset ezechias. misit litteras et munera ad eum. Unde hoc scire potuit? uidelicet pro signo quod uiderat. Iussit enim inquiri cur hoc accidisset et sic rei ueritas
- 35 inuenta est nec non et illi manifestata: 165^{ab} (berodabb). 51^{a3} (20, 19) Fiat tantum pax in diebus meis. Hic reprehenditur: 165^b. (21, 3) Et edificauit manasses excelsa .i. altaria in excelsis montibus ubi immolare potuisset demonibus sacrificium: 165^b. (21, 6) Et transduxit filium suum per ignem. duxit et coxit illum in igne: 165^b (.i. duxit). Ariolatus est .i. immolauit illum demonibus quoniam
- 40 circa aras in intestinis ouium querebat responsum: 165^b (in *fehlt*; querebant). 51^{b1} (22, 4) Ut confletur pecunia .i. fundatur: 165^b. (22, 6) Tignarii uero carpentarii sunt a tignis domorum uocati. quę nos dicimus trastra: 165^b (trastra dicimus).

De lapidicinis .i. de lapidum cesoribus. A caedo uerbo componitur hoc nomen et ideo secundum artem producendum est: 165^b. (22, 14) Que habitabat in hierusalem in secunda sub habitatione que erat intra duos muros quoniam unus intra alium erat ut inexpugnabilis esset: 165^b (intra alterum). (22, 20) Ad sepulchrum 5 tuum in pace. In pace dicit quia licet in bello occisus fuisset tamen non uidit mala que fecit nabuchodonosor postea genti sue: 165^b (in sepulchrum; quia *fehlt*). (23, 3) Et suscitarent .i. instaurarent: 165^b (suscitaret; instauraret). 51^{b2} (23, 7) Mulieres texebant quasi domunculas luci .i. componebant sibi domos de uirgis arborum iocundissimas in modum arboreti iuxta domos effeminatorum ut propter 10 hanc amenitatem ad eas uenirent qui suas exercere querebant uoluptates: 165^b (arboretum). (23, 11) Reges iude soli uidelicet ut illi dedicati essent: 165^b. Iuxta exedram .i. domunculam que alio modo porticus dicitur: 165^b. 51^{b3} (23, 17) Quis est titulus ille quem video? Titulum posuit pro sepulchro: 165^b. (23, 29) Ascendit pharao necho. Necho enim proprium illi nomen pharao cognomen propter digni- 15 tatem: 165^b (Necho enim proprium nomen erat illi. Necho farao). (23, 33) Et inposuit multum terre sub censum: 165^b (multū). (24, 14) Et inclusorem .i. fabrum qui gemmas in auro et argento includere optime sciebat: 165^b. 166^a (clusorum; sciebant). (25, 6) Qui locutus est cum eo iudicium .i. quia per deum suum prius iurauerat se fidelem fore: 166^a. (25, 19) Qui probabat tyrones id pueros: 166^a 20 (probauit). (25, 30) Annonam constituit ei .i. panem (*unterhalb der kolumne*): 166^a.

PARALIPOMENON.

Der text a beruht, den prolog abgerechnet, auf einer kontamination der glossare M, b^a, Rf. (zu den in der Festschrift 44 aufgezählten deutschen gll. kommen nicht wenige lateinische, zuweilen umfangliche, beispielsweise 1, 2, 52 Qui uidebat dimidium requietionum () Al. Id est quod sine prelio conquisitus est. 1, 9, 2 Nathinnei, 25 al de tribu leui eo ordine quo solent subdiaconi in ecclesia esse. 1, 24, 7 ff XXIII sortes dauid instituit ad seruiendum in templo. ex quibus octauus erat abia de cuius uice erat zacharias pater iohannis. 2, 12, 3 Libies .i. affricani, qui de africa erant.) und des kommentars im Cl. 3704 bl. 166^{ab} mit den in weitestem umfang aufgenommenen Quaestiones hebraicae in libros Paralipomenon des Hieronymus. es 30 verbleibt nur ein geringer rest, der nicht aus einer dieser quellen geschöpft ist, nämlich: 54^{a2} 1, 5, 1 über Thorum: Thori sunt lecti a tortis herbis dicti. 54^{a3} 1, 7, 21 Indigena cuius inde natus et in loco natus (vgl. Isidor 9, 4, 39. 10, 148). 54^{b1} 1, 9, 30 Conficiebant consummebant. 1, 9, 31 (Chorite de chore nati = Rf.) qui in seditione perierat. 1, 10, 1 Palestinos philisteos. 1, 10, 6 über Pariter 35 concidit: .i. ex utraque parte cadebat. 55^{a1} 1, 12, 40 Palate masse caricarum in similitudinem pale que de recenti fiunt. 1, 13, 9 Lasciuens ludens. 55^{a3} 1, 16, 42 Quatientes percutientes, darüber scuttenta. 1, 16, 42 Idithun transiliens eos siue siliens eos. 1, 17, 17 Spectabilem sublimem. 1, 18, 1 über Filias: .i. castellas. 55^{b2} 1, 20, 2 über Manubię: preda hostium spolia many capta et detracta. 1, 20, 3 40 Tribulas feminini generis. Tribulos, darüber al genus spinarum. 1, 20, 7 über

- Ionathan: interpretatur domini donvm. 55^{b3} 1, 21, 9 Uidentem *und darüber* prophetam. 56^{a1} 1, 21, 23 Libens deuotus optans. 1, 21, 24 Gratuita non uendita I gratia data. 1, 22, 5 Impensas sumptus. 56^{a3} 1, 27, 24 Relatus (dictus = M) refertus reportatus. 56^{b1} 1, 29, 21 Cum libaminibus suis .i. cum vino.
- 5 56^{b2} ?2, 2, 14 Scalptum sculptum (sculpturam *Vulg.*). ?2, 2, 14 Celata argraniv (cælare *Vulg.*). 56^{b3} ?2, 2, 14 Coccineo rubeo (coccino *Vulg.*). 2, 3, 5 *über* Obrizum: vparguldi. 2, 3, 10 Opere statuario quia stabat. 2, 3, 14 Intexuit ingiuuap. 2, 3, 17 *über* Ioachim: al correctio. 2, 4, 3 Uersibus ordinibus. 57^{b1} 2, 9, 15 Expendebantur. 57^{b3} 2, 13, 11 Confectum consummatum finitvm. 2, 13, 13
- 10 Moliebatur preparabat cogitabat. 2, 13, 13 Ambiebant vmpiviangun. 58^{a1} 2, 16, 14 Ambitio (lucrum = *Rf.*) I desiderium cupiditatis adulatio. 58^{a3} 2, 20, 23 Concidere ruere. 2, 20, 34 Digessit disputauit ordinavit I conscripsit. 2, 21, 10 Sub ditione sub potestate. 59^{a2} 2, 24, 17 Delinitus placatus perunctus. 59^{a3} 2, 25, 14 Adorauit ea. hęc adorauit ad illum locum iungendum est ubi de idola dicit errore deceptus
- 15 et perquirat hunc locum et dicat adorauit ea. 59^{b3} 2, 29, 16 Extulerunt eleuauerunt I erexerunt. 2, 29, 19 Exposita. 2, 29, 36 De repente subito. 2, 30, 15 Tandem ad ultimum postremum. 60^{a2} 2, 33, 8 *über* Ita dum taxat: sodoh. 60^{a3} 2, 34, 11 *über* Ad commissuras: iuncturas (*in b^a am schluss des ersten buches*). 2, 34, 12 Urguebant festinabant. 2, 34, 22 *über* In secunda: id parte civitatis. 60^{b1} 2, 35, 25
- 20 Replicat *und darüber* revoluit. 2, 35, 26 Obtinuit vincit. 60^{b2} De nocte prima nocte. 2, 36, 17 Decrepitus ualde senex I quod sit morti propior quasi ad mortis tenebras tendit sicut crepuseculum tempus noctis. Alii dicunt decrepitem non qui senectute abusus est sed qui iam crepare desierit id loqui cessauerit (= *Isidor* 10, 74).
- Auch die drei prologgl. des Cl. 3704 (nämlich Germana translatio .i. fraterna*
- 25 quoniam ipsi septuaginta quasi fratres germani concordantes in uno (*sic*) fide et una societate suam transtulerunt translationem. et illudentibus iudeis cornicum (*korr. aus cornix*) ut dicitur oculos configere. Prouerbiū est hoc antiquum. quasi dicat irrisorum garolitam confodere et dissipare. quoniam cornix garrula uocatur ob sui improbitatem. Non solum exapla, *darauf grössere rasur, dann* Explicit
- 30 prefatio) hat a 52^a aufgenommen.